

JEMNITZ JÁNOS

A háború és béke kérdése a II. Internacionálé koppenhágai kongresszusán

Ötven évvel ezelőtt Koppenhágában ült össze a II. Internacionálé nyolcadik kongresszusa. A tanácskozások augusztus 28-án kezdődtek és szeptember 3-ig tartottak. A küldöttek elé viszonylag sok pontból álló napirend került, a program azonban gazdagsága ellenére kifejezésre juttatta, hogy a nemzetközi fórum előtt az Internacionálé vezetői húzódoznak felvetni a mozgalom távolabbi stratégiai vonalvezetésének problémáit. A szocialista pártok és szakszervezetek nemzetközi találkozásán aktuális vagy esetenként egyenesen fájó problémákat vitattak meg, olyan pontokat, amelyeket nem lehetett megkerülni. Ugyanakkor a napirend összeállításának „szűk prakticismusa” csak bizonyos mértékig határozza meg a kongresszus megbeszéléseinek tényleges tartalmát. A nemzetközi helyzet és az egyes pártok belső élete odahatott, hogy a viták során a látszólag ártalmatlan napirend éles véleményeltérések megnyilatkozására adott alkalmat. Ez nem vált olyan kitapinthatóvá és általánossá, mint Párizsban (1900) és Amsterdamban (1904), nem is azonos problémák körül ütköztek ki az ellentétek. A miniszterializmus helyett az antimilitarizmus került előtérbe, ami csak azt húzza alá, hogy a nemzetközi munkásmozgalmat nem lehet elszakítva tárgyalni az egyetemes történeti fejlődéstől, hiszen ezek az évek azok, amikor minden ország életében a külpolitikai kérdések létfontosságúakká válnak. Úgyszintén igen éles formában jelentkezik a tanácskozások idején a nemzeti érzékenység, nem egyszer kifejezetten a nacionalizmus, ami már 1914 augusztusának sötét árnyékát vetíti előre.

A II. Internacionálé koppenhágai kongresszusát csak erős fenntartásokkal és bizonyos felületességgel könyvelhetjük el „szürke” kongresszusként. A tárgyalások jegyzőkönyve mély bepillantásra ad lehetőséget a II. Internacionálé életébe. Megmutatja a háborúval kapcsolatban az opportunizmus jelentkezését, sőt annak speciális okait is. Kétségtelen, hogy az Internacionálé antimilitarista küzdelmének nagy állomása Stuttgart és Bazel. Ami azonban az Internacionálé 1914-es csődjét, ennek előjelzéseit illeti, Koppenhága kétségtelenül tanulságosabb, mint bármely más kongresszus.

A kongresszus idevágó gazdag anyaga magyar nyelven jóformán teljesen hozzáférhetetlen. Az újabb magyar nyelvű marxista irodalom a hiányt nem pótolta, a gazdag anyagot nem elemezte és jelenlegi oktatási rendszerünk Koppenhágát olyan problémátlanul látja, mintha pusztán a „Stuttgartban elfogadott határozatok megisméltésére szorítkozott volna”. A korrekcióira — amelyhez kitűnő alapot nyújt a jegyzőkönyv — az ötvenedik évforduló kínál alkalmat.

A kongresszus beköszöntőjét Kautsky írta.¹ Ebben megállapítja, hogy a kongresszus előkészítése során a legjelentősebb elméleti kérdésnek a szövetségi problémakört tartották, az utóbbi időben azonban az antimilitarista küzdelem előtérbe került. Kautsky nem tért ki az indokolásra. Az újságolvasó közvélemény ismerte a momentumokat. Stuttgart óta a nemzetközi feszültség nemcsak hogy fokozódott, hanem a világ két akut háborús válságon ment át (1908-ban Bosznia-Hercegovina annektálása, 1909-ben a második marokkói krízis fokozta az orosz—osztrák, illetőleg francia—német surlódásokat). Ahogyan a háború veszélye a reális életben fenyegetőbbé vált, a munkásosztály is érzékenyebbé vált a probléma iránt. Felvetődött a kérdés, milyen újabb intézkedéseket fogantatosíthat az Internacionálé a háborús politika ellen, tovább léphet-e Stuttgartnál és ha igen, hogyan.

A feleletet megint csak az élet diktálta. A háború veszély és az osztályöntudatos munkásság antimilitarizmusa akciót követelt. A kongresszus előkészítése során az akcióprogramot Stuttgarton túl csak részletkövetelésekkel kívánták kiegészíteni. E felvetett új pontokat (leszerelés, döntőbíráskodás, a titkos diplomácia megszüntetése) senki sem támadta. Kautsky joggal írhatta, hogy ezekkel a gondolatokkal a polgári közvélemény is foglalkozott, sőt szavakban az új pontokat illetőleg a polgári demokratikus, pacifista békekongresszusok kiáltványai nem is sokban tértek el ezektől a követelésektől. Az Internacionálé hangadói vitamentes határozatra készültek, amely nem okoz ugyan zökkenőt az egyes pártoknak, de nem is tár fel új távlatokat.

Ekkor jelentkeztek az első zavaró momentumok. H. N. Hyndmann és R. Blatchford,² az angol munkásmozgalom két vezető szocialista propagandistája, állást foglaltak az angol kormány flottaépítési programja mellett. Kiállításuk megrázkódtatást váltott ki, és ha ez ekkor még szórványjelenség volt is, horderejénél, a felek érvelésénél, az érvek jellegénél fogva 1914 előzményét kell látnunk benne.

Kautsky beköszöntő írásában felfigyel az Internacionálé életében szinte példátlan esetre, és Hyndmannal polemizál. Azt megbocsátaná neki, hogy felép a polgári békemozgalom ellen, sőt ezt még helyesli is: „utópia azt hinni, hogy a polgári békemozgalommal útját lehet állni a háborús veszélynek, nyélbe lehet ütni a leszerelést, a döntőbíráskodás elfogadtatását”. A kapitalista társadalomban csak a proletariátusban van meg a nemzetközi szolidaritás érzése és ereje. „Ezt Hyndmann is tudja, csak sajnos nincsen bizalma ebben

¹ Neue Zeit 1910. aug. 26-i számában „Der Kongress von Kopenhagen” címmel.

² Robert Blatchford nacionalizmusa erősen szentimentális színezetű volt. Cikkeinek állandóan visszatérő motívuma az angol táj, az angol emberek szeretete. És ebben még senki sem találhat semmi kivetnivalót. Blatchford azonban ennél sokkal messzebb ment. Szerinte az angolok ugyanis túlsokat bírálják magukat és túlságosan rokonszenveztek a búrokkal, egyiptomiakkal, kínaiakkal stb. Az angol politikát is túl sokat ostromozták. Ennek szerinte most már véget kell vetni. „Vannak idők — írja —, amikor a kritika ártalmas. Vannak idők, amikor egy embernek, egy népnek nem bírálatra, hanem bátortásra van szüksége. Jelenleg az angoloknak ilyen egészséges ösztökélésre (stimulus) van szükségük az önbecsülés és a kölcsönös bizalom irányába.” A nemzeti összefogást hirdeti meg az egyes bajok kijavítására, és a Birodalom fenntartására, mert „a Brit Birodalom felrobbantása (break-up) bűn volna”. R. Blatchford odáig megy, hogy átkot mond a bírálókra, a birodalom bomlasztóira: „Ha Angliát elárulják (mint mondja, szocialista pártszenvédélyük és régi »szektásságuk« miatt), jaj az elfajzott nyomorultaknak (miserable degenerates).” The Clarion 1910. szept. 30. Hasonló gondolatmenetű cikkek jelentek meg tőle a kongresszus előtt is.

az erőben. Úgy gondolja, hogy a német proletariátus nem elég erős, hogy a német kormányt megakadályozza az Anglia elleni háborúban.”³

Kautsky a dolog lényegére tapint. A proletariátus internacionalista fellépésének válságos időben csakis a kölcsönös bizalom lehet az alapja. És e bizalom körül 1910-ben már nem csupán hajszálrepedések mutatkoztak. Kautsky Hyndmannál veszi észre a bizalmatlanság jegyeit, de tapasztalni fogjuk, hogy a németek nem kisebb bizalmatlansággal viseltettek az angol munkásosztály érettségével szemben. E bizalmatlanságban voltak reális elemek. De igaz az is, hogy a német—angol vitában (ami jellemző módon nyomon követi a hatalmi politikát, hiszen a nemzetközi életben is a német—angol ellentét lesz az alapvető) egyik fél sem mutat rá arra, hogy a bizalmatlanság és a nacionalista hatás kölcsönösen kiegészíti és alátámasztja egymást.

E bizalmatlanság — ilyen éles és érett formában — új jelenség volt a nemzetközi munkásmozgalomban. Kautsky a nevezett cikkben megkísérli a fellegek elosztását. Rámutat, hogy a demokrácia—despotizmus ellentét (amellyel Hyndman honvédő álláspontját igazolja) belpolitikai és nem külpolitikai természetű. A hatalmi szövetségek sem ezen ismérv alapján keletkeztek, hanem a világ kizsákmányolásának érdekezozosságai vagy ütközései szerint, „és ez nem olyan kérdés, amelyben a szociáldemokrata pártoknak saját nemzetük kizsákmányolói oldalán kell állást foglalniuk”. A bizalmatlanságot indokolatlannak tartja, mert ha a német proletariátus nem is kormányzó erő, nem is tud biztos garanciát szolgáltatni a háború kiküszöbölésére, mégis olyan fontos tényező, „hogy a német kormány számára nem könnyű dolog ellenére háborút kezdeni”. Folytatja azzal a gondolattal, hogy Hyndmanék tevékenysége, ha egyáltalán valamit, akkor a proletárinternacionalizmust rombolja, és ezzel gyengíti a béke védelmi állásait.

Az ortodox marxista elutasította a nacionalizmus durva jelentkezését, és éleslátásával felfigyelt e nacionalizmus egy leglényegesebb rugójára, de Kautsky csak konstatálni tudott, a továbblépésre programot, elszánt lendületet adni nem. A koppenhágai kongresszus háborúról szóló vitáját tehát egy elmérgesedő polémia és egy túl óvatos német program készítette elő.

Hamarosan kitűnt, hogy a háború kérdésének valamennyi párt nagy jelentőséget tulajdonít. A kongresszus leszerelési bizottsága elé a német javaslat mellett angol, francia és olasz tervezet is érkezett.⁴ A németek várakozásával szemben a csatározások mindjárt az első felszólalásokkal megindultak.

Az első radikális, a németekével szemben disszonáns hangot Keir Hardie ütötte meg: „A munkások elég erősek, hogy a háborút megakadályozzák. Bontakoztassuk ki a legélesebb agitációt a szakszervezetekben a háború ellen. A háború kihirdetésének napján a munkásoknak abba kell hagyniok a munkát. Ez nem általános sztrájk.”⁵

Keir Hardie felszólalásával az albizottság elé két élesen eltérő platform került. A németek (és a többség) konkrét javaslatai (leszerelés, döntőbírótság, titkos diplomácia kiküszöbölése) lényegében parlamenti eszközöket igényeltek. K. Hardie helyett az utcára vitte a küzdelmet.⁴ A német javaslat feletti napi-rendretérés helyett elvi vita bontakozott ki az albizottságban. A németeket

³ Idézett cikk: 775—776. l.

⁴ Der Kampf. 1910. 532. l. Az osztrákok a német párt irányvonalát követték. Az eltérés csak az volt, hogy O. Bauer a polgári pacifista körökkel való együttműködést is felvette.

⁵ Internationaler Sozialisten Kongreß zu Kopenhagen. Berlin, Vorwärts. 1910. 99. l.

meglepte, hogy a javaslatot (amit a franciák régen szorgalmaztak) most az angolok vetették fel. Kautsky az angol nacionalizmusról írt cikkeket. Augusztus 26-án és 28-án a radikális angol javaslatlal szemben azonban a németek lettek a „mérsékelték”. A Keir Hardie javaslat alkalmat adott, hogy a német—angol bizalmatlanság csökkenjen. Ehelyett — mint látni fogjuk — csak új jegyekkel gazdagodott.

Ami az albizottságban elhangzott felszólalásokat illeti, nincs egy sem, amire azt lehetne mondani, hogy érdektelen. Bruce Glasier, az angol Független Munkáspárt nemzetközileg ismert propagandistája sajátosan angol, értelmiségi, humanista, moralizáló gondolatoknak adott hangot. Az emberek rossz ösztöneiről beszélt, és az Európai Egyesült Államok létrehozását sürgette. A vitát nem mozdította elő, az angol szocializmussal szimpatizáló értelmiségiekre oly jellemző hangvétel idegen volt ebben a környezetben, a későbbiekben azonban új lehetőséget nyújtott Ledebournak, hogy a németek elméleti „biztonságával” kioktassa az angolokat.

B. Glasier után — szinte az ellenpóluson — K. Radek szólalt fel, aki a lengyel baloldalt képviseli. Ő is hevesen bírálta a németeket, de más talajról, mint az angolok és franciák. A fegyverkezés elleni harcot a kapitalista társadalom keretei között értelmetlenné tartotta, „amit nem lehet szociáldemokrata érvekkel alátámasztani”. Hozzátette, hogy a korlátolt leszerelés is igen kétes értékű, mert valószínű, hogy ebben az esetben más területeken megemelnék a fegyverkezési kiadásokat. (Jelesen a flottaeszerelési javaslatokról volt szó.) Radek a polgári pacifista mozgalomtól való elhatárolódást követelte és itt sok igaz elem vegyült a negatív és az élettől elszakadt magatartásba, amely a fennálló kapitalista társadalom talaján nem volt hajlandó vállalni a harcot a háború ellen. Radek támadására Ledebour válaszolt, de alapigazsága mellett hangsúlyozta, hogy az antimilitarista küzdelem polgári elemeket is érint, és kitűnő lehetőséget nyújt arra, hogy a kormányzó körök háborús felelősségét konkrét esetekben megvilágítsák) továbbra is nagyon erősen kiéleződött, hogy a németek nem igen óhajtanak a parlament falain túlmenni.⁶

Az albizottság munkáját E. Vaillant felszólalása terelte ismét egyenesbe, és egyben ő az, aki elvi szinten „franciásan” ki is mondta végső gondolatait. „Amit mi akarunk az az, hogy az antimilitarista propagandát tovább folytassuk. Stuttgartban a fő elvekben megegyeztünk. Most arról van szó, hogy megtaláljuk az eszközt az Eszmék megvalósításához.” Aláhúzza — és ez az ő korában nagy éleslátását dicséri —, hogy „a legnagyobb veszélyt a békére az angol—német feszültség jelenti”. Örvedetesnek tartotta, hogy a parlamentekben angol és német szociáldemokraták tiltakoztak a fegyverkezés politikája ellen. Majd magáévá tette Keir Hardie javaslatát, egy lépéssel tovább ment, és nevéért merete nevezni a gyermeket, amitől a javaslat heterjesztője visszariadt: „Keir Hardie a háború esetére általános munkabeszüntetést ajánl, ami, mint mondja, nem lenne általános sztrájk. Mi akarjuk az általános sztrájkot!”⁷

Ezután egy szűkebb bizottságot küldtek ki a határozati javaslat meghozatalára. Ennek tagjai: Ledebour, Renner, Keir Hardie, Vaillant, Klaussen, H. Ilquit, Janniaux, Morgari és Volkovszkij. Az albizottság elé Morgari terjesztette be elsőként az olasz szocialista párt javaslatát, amely abból kiindulva, hogy az Internacionálénak egy kiválasztott pontra kell koncentrálnia

⁶ I. m. 99—100. l.

⁷ I. m. 100. l.

erejét, azt követelte, hogy a szocialista parlamenti csoportok a fegyveres erők 50%-os csökkentése mellett szálljanak síkra. Az olasz javaslat nem talált helyeslésre. Elvetették, mert az a küzdelmet merőben a parlamentre korlátozta és százalékarányokról beszélt, ami nem változtatható volna a dolgok lényegén.

Ekkor szólalt fel Renner, és ő fogalmazta meg először a legszabatosabban a német-osztrák többségi véleményt. Bevezetőben összegezte a szocialisták feladatait, miszerint meg kell értetniük a tömegekkel, hogy a fegyverkezési verseny meghazudtolja a kormányok békenyilatkozatait, adóemelésre vezet, lehetetlenné tesz minden nagyobb szociálpolitikai reformot, az államgazdaságot pénzügyi csődbe viszi. Mint közvetlen akcióprogramot javasolja: az antimilitarista felvilágosítómunka fokozását; háborús feszültség esetén a döntőbíráskodás elfogadtatását; a mindenoldalú leszerelés foganatosítását; a titkos diplomácia megszüntetését; az államok kölcsönös biztonságának szavatolását.⁸ Hozzászólása után Renner felhatalmazást kapott a határozati javaslat megszövegezésére.

Másnap, augusztus 31-én a bizottságban a küldöttek kinyomtatva kapták meg a kidolgozott tervezetet, amit ezúttal Ledebour terjesztett elő. Az olasz és a Keir Hardie-féle javaslatot elvetették. A többségi javaslat főbb pontjai megegyeztek a Renner által javasoltakéval, azt csak eggyel egészítették ki: a népek önrendelkezésének tiszteletbentartásával.

Ledebour a javaslatot megindokoló beszédében, miután röviden szólott a parlamenti szószék felhasználásának szükségességéről, a tömegek felvilágosítása fontosságáról, legfőképpen Keir Hardievel vitatkozott. „Nem szabad a kormányoknak ürügyet adni, hogy megsemmisítő csapást mérjenek szervezeteinkre.” Vagyis egészen világosan kimondja, hogy legalitásukat nem hajlandók veszélyeztetni a javaslat elfogadásával. Az elutasítás esetleges rossz hatását néhány megnyugtató szóval próbálja ellensúlyozni: „Keir Hardie a háború kitérősekor, ha nem is általános sztrájkot, de azt akarja, hogy a hadiüzemi munkások, bányászok és szállítómunkások a munkát hagyják abba. Ez gyakorlatilag általános sztrájk lenne. Egy ilyen határozat azonnal szervezeteink szétverését eredményezné. Az osztálytudatos munkásságra rá kell bízni, hogy milyen intézkedést foganatosítson az adott pillanatban a háború kitérőse megakadályozására.”⁹

A szónoki és taktikai fogás jól kiválasztott. Tartalmazta a kényes kérdés elnapolását, méghozzá úgy, hogy az „osztálytudatos munkássághoz” fellebbeztek. Formailag tehát radikális szavakkal takarták a tartalmi opportunizmust. A módszer azonban nem vált be. Morgari után (aki pusztán megismételte az olaszok ismert elképzelését) Vaillant emelkedett szólásra, és egy csapásra vitássá tette, amit a németek könnyen elfogadhatónak tartottak: „A parlamenti eszközök nem elégségesek. Tömegakciót kell szorgalmazni, nem szabad semmiféle áldozattól visszariadni, hogy a háborút megakadályozzák.” Ezért ismét beterjeszti Keir Hardie akciótervét az általános sztrájkra, amit ezután Vaillant—Keir Hardie javaslatként tartanak számon.¹⁰

A franciák támogatása új energiát adott K. Hardienak. Kijelentette: „Az albizottság javaslatát nem fogadhatom el. Ha a proletariátus parlamenti

⁸ I. m. 101. l.

⁹ I. m. 102. l.

¹⁰ Uo.

képviselői nem elég erősek a háború megakadályozására, akkor ezt a munkásoknak maguknak kell megtenniük . . . természetesen az érdekelt országok munkásainak meg kell egyezniük.”¹¹

Vaillant és Keir Hardie felszólalása után világossá vált, hogy két ellentétes felfogásról van szó, amelyet szavakban nehéz lesz áthidalni. A németek legalitásukat féltették, a háborút nem tartották imminens veszélynek, pusztán parlamenti akciókat javasoltak; — a franciák és angolok, elsősorban a német militarizmus erősödése láttán radikalizálódtak, fő figyelmüket a militarizmus elleni harcra irányították (ugyanakkor igaz, hogy nekik a legalitásukat sem kellett annyira félteniük, mint a németeknek).

A vitának ebben a szakaszában a franciák és angolok váratlan segítséget kaptak a szerb küldöttek részéről, akik az osztrák szociáldemokraták lagymatag állásfoglalását tették szóvá az annexió-s válság idején. Mivel Tucović beszédének magyar vonatkozásai is vannak, bírálatát bővebben idézzük: „Az osztrákoknak sokkal jobban kellett volna támogatniuk (a szerbeket — J. J.) saját kormányuk hódító politikájának elmarasztalásával. Bosznia és Hercegovina annexiójával az osztrák szociáldemokrata pártban nem elég súllyal szálltak szembe . . . a szociáldemokrata pártoknak nem diplomáciai alapon, hanem minden erővel fel kell lépniük a nagyhatalmak hódítási vágya (Eroberungslust) ellen, és képviselniük kell a kis népek szabadságát és önrendelkezési jogát.”¹² Tucović bírálatát a cseh küldött is támogatta.¹³

A szerb—cseh bírálatra az osztrák párt nevében K. Renner válaszolt: „A Balkán-politika oly bonyolult, hogy nincs két párt, amely e kérdésben teljesen ugyanazon véleményen lenne. A parlamenti képviselők nagy nyomatékkal léptek fel a békés, engedményes megoldásért. Szembe kell szállni mind Ausztria, mind Szerbia és Montenegro hódító politikájával.”¹⁴

Vagyis Renner még válaszában is jóformán egyenlőségjelet tesz az osztrák és a szerb „hódítópolitika” közé, lényegében a status quo talajára helyezkedve, amely a balkáni népek alárendelt helyzetét jelentette. Állásfoglalását, mint láthattuk, a kérdés „bonyolultságára” való hivatkozással fedezte, ami újabb „botlásokra” teremthetett csak lehetőséget. Ezek után nagyon kis értékűnek hat az a kijelentése, hogy az osztrák szociáldemokraták sosem mondanak majd le a nemzetközi szolidaritás érzéséről és kapcsolatairól.¹⁵

A vita egyik legjellemzőbb mozzanatának tarthatjuk Debunne felszólalását, aki a belga szocialisták nevében bejelentette, hogy „elvileg a Vaillant—Keir Hardie javaslat mellett áll, de ellene szavaz, mert a németek képviselője ezt elfogadhatatlannak tartja”.¹⁶

Debunne itt teljes nagyságában adott bizonyítékot az Internacionálé korlátairól. A pártok zöme még a szükségesnek tartott lépésekre sem szánta rá magát, ha ez az Internacionálé vezető pártját, a német szociáldemokráciát olyan veszélyeknek tette ki, amelyeket az nem volt hajlandó vállalni. Debunne akaratlanul rávilágított, hogy a német szociáldemokrácia hegemoniája, amelyet viszont az opportunizmus hatott át, e kérdésben is teljesen megbénította az Internacionálét.

¹¹ I. m. 103. l.

¹² Uo.

¹³ I. m. 104. l.

¹⁴ I. m. 104. l.

¹⁵ Uo.

¹⁶ I. m. 103—104. l.

Renner felszólalása után a vitát berekesztették. A szavazáson Morgari és az olaszok magukra maradtak. A Vaillant—Keir Hardie javaslatot az albizottságban, a nemzetenkénti szavazás során, 119 : 59 ellenében elvetették. Megállapodtak abban, hogy a plénum előtt a többségi javaslatot Ledebour, a kisebbséget Keir Hardie referálja.

Az albizottság elé ekkor még két pót határozati javaslatot terjesztettek, jellemző módon mindkettő nyugati küldöttektől indult ki. Az elsőt E. Vaillant terjesztette be arra vonatkozóan, hogy ha háborús feszültség lépne fel, és az érdekelt országok pártjai késve jutnának csak közös nevezőre (amire az 1908-as annexiós válság szolgáltatott precedenst), akkor az egyik párt felkérésére a Nemzetközi Szocialista Irodának sürgősen össze kell ülnie, és ennek egybe kell hívnia az Interparlamentáris Szocialista Bizottságot is. A javaslatot vita nélkül elfogadták.¹⁷

A másik javaslatot a hollandok jobboldaliságáról ismert doyenje, Vliegen terjesztette be, amely annak szükségességét hangsúlyozza, hogy „a bizottság foglalkozzék azzal is, hogy miként hajtják végre a kongresszus által hozott határozatokat. Most határozatokat hoznak, amelyek papíron maradnak” — mondta. Ezért követelte, hogy a Nemzetközi Szocialista Iroda minden kongresszus előtt tegyen jelentést a határozatok végrehajtásáról. Vliegen betérését szintén egyhangúlag elfogadták.¹⁸

Az albizottság tárgyalásainál tehát azt tapasztaljuk, hogy a korlátozott német—osztrák javaslatokon túlmenő követeléseket elsősorban a nyugati delegátusok támasztották. Megfigyelhetjük azt a szerepváltást is, hogy azok a nyugati pártok és frakciók, amelyek leginkább itatódtak át reformizmussal, a háború kérdésében radikálisabb eszközökhöz nyúltak, míg az ortodox németek lettek az Internacionálé fékezői, akik néha szépen hangzó elvi tételekre hivatkozva utasítják vissza a parlamenti kereteket átlépő konkrét akciókat.

*

Az albizottság szeptember 2-án terjesztette jelentését a kongresszus plenáris ülése elé. A többségi javaslatot Ledebour referálta. A stuttgarti határozatból indult ki, Bruce Glasier-vel polemizálva kimutatta, hogy a jelenkor háborúit a tőkés érdekeltségek váltják ki, majd részletesen megindokolta a többségi határozati javaslat konkrét akcióprogramját (döntőbíráskodás, leszerelés, titkos diplomácia felszámolása, a népek önrendelkezésének elismerése).¹⁹

Beszéde második felében a Vaillant—Keir Hardie féle elképzelést bírálta. Az albizottsági felszólalását (amely jóformán csak a legalitás veszélyeztettségéből indult ki), látván, hogy az ellenvélemény támogatásra talált, ezúttal új érvekkel bővítette. Hangoztatta, hogy a stuttgarti határozat, amelyet hosszas vita után fogadtak el, tartalmazza mindazt, amit most a franciák és angolok külön követelnek. Ez elvileg igaz is, hiszen 1907-ben „minden lehető eszköz” igénybevételéről beszéltek; ez viszont nem zárta ki annak indokoltságát, hogy 1910-ben ezeket az eszközöket precizírozzák, általános érvénnyel megszabják. Ledebour pedig éppen ez ellen tiltakozott, ezúttal a nemzeti sajátságokra hivatkozva: „De ahhoz, hogy az általános sztrájkot az orszá-

¹⁷ I. m. 105. 1.

¹⁸ Uo.

¹⁹ I. m. 30—32. 1.

gokra valamilyen módon ráoktrojálják, legyen az a háború előtt, vagy a háború kitörésekor, ehhez nem járulhatunk hozzá. Az egyes országok gazdasági fejlődése, a szociáldemokrácia ereje és kiváltképpen a munkásmozgalom szervezeti erejének különbözősége az általános sztrájk általánosan kötelező előírását lehetetlenné teszi.”²⁰ Majd a francia—angol „fullánk” hatására még élesebben fogalmaz: „Nem vitás, hogy az általános sztrájk elvileg lehetséges (ezelőtt pár évvel ezt még elvileg is vitatták — J. J.), hogy bizonyos feltételek között el lehet fogadni, sőt talán el kell fogadni; de más dolog az, ha ezt az általános sztrájkot valamennyi ország számára minden feltétel között morális kötelességgé proklamálják.”²¹

Ledebour az elvi elkötelezettség ellen tiltakozott. Ellenállását még csak fokozta az, hogy a polgári pártok üres programnyilatkozataival szemben az Internacionálé döntéseit súlyosaknak érezte, amelyeknek az a hivatásuk, hogy a munkásság számára kijelöljék teendőit. Ezért, mint mondja, csak kivihető döntéseket szabad elfogadni, amelyeknek „konzekvenciájáért valamennyi párt vállalhatja a felelősséget”.²² Vagyis, mint a zeneművekben, ismét előtűnt a főmotívum, a legalitás kérdése. De utána nyomban újabb ellenérveket sorakoztatott fel: így hangsúlyozta, hogy az általános sztrájkot a szakszervezeteknek kellene vezetniük, és vajon készen állnak-e ezek erre? Sőt tovább ment, és nem saját német mozgalma talaján veti fel a kérdést: „De önöknek Angliában és Franciaországban nincs meg a bizonyosságuk, hogy a szakszervezetek elég erősek az általános sztrájk keresztülvitelére. Ezért nem szabad, hogy ilyen határozatot ránk próbáljanak kényszeríteni.”²³

A napokon keresztül tartó vitának kétségtelenül ez volt az egyik leg-súlyosabb állítása, az 1914-es csőd előszele. A németek a legalitást féltették — ahogyan később a háború kitörésének napján is —, és bizalmatlanok az angolokkal, franciákkal szemben. Ugyanezek a megfontolások ismétlődtek meg 1914 nyarán is. Az opportunizmus, és az internacionalizmussal szemben ható bizalmatlanság így jelentkezett egyszerre: kéz a kézben, egymást erősítve. Ledebournak akármennyi részgazsága, helyes meglátása, jogos aggodalma is volt, felszólalása csak ennek a bizalmatlanságnak növeléséhez, az akció-képesség korlátozásához vezethetett.

Ledebour egyenesen odáig ment, hogy az angolok „morális jogát” vitatta el hasonló javaslatok megtételére, mivel azok megszavazták saját parlamentjükben a költségvetést, és ezzel fegyvert adtak saját uralkodó osztályuk kezébe.²⁴ Az angolok viszontválaszából ugyan kitűnt, hogy Ledebour nem ismerte eléggé a konkrét körülményeket, mivel az angol parlamentben a képviselők külön szavazhattak a költségvetési tételekről, és így a szociálpolitikai kiadásokat elfogadhatták akkor, amikor a hadiköltségvetést elutasították. A probléma azonban ennél szélesebb. A kongresszuson a háború—béke vitában az angol—német delegációk párviadala lett a legszenvedélyesebb, messze túllépte a jóindulatú elvi vita határait. Vajon véletlennek tudhatjuk-e ezt be, akkor, amikor az 1909-es agadiri válság után nemzetközileg is az angol—német ellentét vált a háborús feszültség csomópontjává? Az angol és német burzsoázia a kölcsönös bizalmatlanságon túl ellenséges érzelmeket táplált

²⁰ I. m. 32. 1.

²¹ Uo.

²² I. m. 33. 1.

²³ Uo.

²⁴ Uo.

egymás iránt, a munkásmozgalomban pedig a bizalmatlanság elsősorban abból fakadt, hogy kételkedtek a másik fél erejében, őszinteségében, elszántságában, amellyel saját nemzetük uralkodó osztályai ellen kellett volna fordulniuk. Ledebour vádjain ezért nem lehet a tévedés jogán egyszerűen átsiklanunk. És ezért nem véletlen, hogy amikor az angolok „morális jogát” vitatta, eszébe sem jutott, hogy kettős javaslatlétéről van szó, márpedig a franciák antimilitarizmusát (beleértve a szakszervezetekét) nem igen érthette vád.

Ledebour beszéde végén, a II. Internacionálé gyakorlatához híven, fényesre koptatott frázisokat ismételt meg, ha frázisnak ítéljük azokat az általános igazságokat, amelyeknek a gyakorlatban nincs sok jelentőségük. (Ledebour arról beszélt, hogy a népeknek meg kell mutatniuk kormányaik felelősségét a háborús veszélyért, hogy egyedül a szocialisták kezében van a béke ügye biztonságban.)²⁵

A kisebbségi határozatot Keir Hardie terjesztette be. Beszédének első részében a Ledebour által elmondottakra válaszolt, félreértéseket oszlatozott el, majd rátért tulajdonképpen mondanivalójára, a határozati javaslat indoklására: „Nemcsak a háború, hanem a militarizmus ellen is fellépünk (taps). Mi a fegyverkezést nemcsak a háborús veszély és a magas kiadások miatt ellenezzük, hanem mert a fegyverkezés az abszolutizmus szellemét vonja maga után. A militarizmus és szabadság áthidalhatatlan ellentétet alkot és mivel mi szeretjük a szabadságot, harcolunk a militarizmus ellen.”²⁶

Keir Hardie következő gondolatai rendkívül figyelemreméltóak, sajátságosan angolok, azt mutatják, hogy a keresztényi, moralizáló érvelés bizonyos körülmények között igen aktív hatóerővé válik, még munkásmozgalmi vonatkozásban is. Keir Hardie a dánok és norvégok antimilitarista sikereit üdvözölve mondta: „különösen örülünk annak, hogy nem elégedtek meg a háborús terhek csökkentésének követelésével, hanem országuk teljes, abszolút lefegyverzését is követelték. Az emberiség történetében új dicső lap (Ruhmesblatt) nyílik, amelyen az első nép teljesen lefegyverkezik, minden fegyvert eldob.” Akkor, úgy gondolja, egy nép és kormány sem lesz, amely a fegyvertelent megtámadná, hogy „ezzel az egész világ igazságérzetét és szabadságszeretétet kihívja”.²⁷

Keir Hardie gondolkodásmódja, morális kategorizálása erősen eltér a kontinentalistól és teljesen a németektől. Naivitása, ideológiai gyengesége könnyű támadási felületet nyújtott, de ez a gondolkodásmód volt az, amely új erőt kölcsönzött a háborúellenes küzdelmeknek, és amely nem utolsósorban életben tartotta az angol munkásmozgalom antisovinizsista irányzatát, amely megakadályozta, hogy Keir Hardie 1914-ben a német ortodoxok példájára „belenyugodjék a háborúba”. (1910 tehát ismét 1914-re emlékeztet.) A moralizáló, a keresztényi gondolatoktól szabadulni nem tudó (és nem is akaró) Keir Hardie e vonatkozásban így bizonyult értékesebb elemnek, mint az elvi tételeket frázisokká sivarító német vezető garnitúra.

Keir Hardie a következőkben ismertette az ILP (Független Munkáspárt) antimilitarista tevékenységét. A szociáldemokraták nevében biztosítékot adott, hogy Hyndmann felfogása nem általános a pártban. Kijelentette, hogy az angol munkásmozgalomban senki sem hisz a német invázióban (ez utóbbi

²⁵ I. m. 34. l.

²⁶ I. m. 36. l.

²⁷ Uo.

ugyan nem valószínű, de K. Hardie kétségtelenül így érezte, és ez a figyelemreméltó).

Ledebour vádjainak elhárítása után K. Hardie összegezte érveit: a javaslatot nem vonják vissza, „ha erre készek is lettünk volna, Ledebour beszéde ezt lehetetlenné tette. Még ma is kísérletet tettünk, hogy a német elvtársakat kompromisszumra bírjuk (a javaslatot visszavonták volna, ha azt a Nemzetközi Szocialista Iroda a következő kongresszus elé terjeszti — J. J.), a német elvtársak azonban még ezt is elleneztek. Így nem maradt más választás, a mi javaslatunk mellett kell maradnunk. A stuttgarti javaslat egy lépést tett az amszterdami határozathoz képest. Mi most újabb lépést akarunk tenni. Az Internacionálé nem állhat egy helyben (tetszés az angoloknál és franciáknál).”²⁸

Keir Hardie fogalmazási engedményeket tett (sőt helyenként ennél többet is, amikor az általános sztrájk előkészítési propagandájáról beszélt, de ami a javaslat lényegét illeti, amellettt kitartott, sőt még részleteiben is világossá tette az eltérést Ledebour állásfoglalása és a francia—angol platform között: „Az egész különbség köztünk és Ledebour között abban van, hogy ő ezt az előkészítést el akarja napolni, míg mi már ma meg akarjuk kezdeni (nagy taps az angoloknál és a franciáknál).”²⁹ A hadiipari általános sztrájk eszméje mellett újabb érvet hozott fel; idézte, hogy a nemrégiben Brüsszelben megtartott nemzetközi bányászkongresszuson ugyanebben a szellemben hoztak döntést; „a világ munkásainak, akik erre a kongresszusra jöttek, ezt a példát kell követniük, és a munkások követni fogják őket”.³⁰

Keir Hardie felszólalása annak idején az albizottságban megvétózta a német javaslat egyhangú és egyszerű elfogadását; ezúttal is új irányt adott a plénum tanácskozásainak. Átütő erejét, a közhangulatra gyakorolt befolyását mindjárt a következő felszólaló szavain érezni lehetett, pedig az illető az ellentábor nagyon is markáns egyénisége, K. Renner volt.

A többségi javaslat védelmében Stuttgartra próbált apellálni, amely véleménye szerint feloldotta az elvi problémákat. A többségiek ezt csak két gyakorlati eszközzel akarták kiegészíteni: a leszereléssel és döntőbíráskodással. A bizottság „nem gondolt arra”, hogy a háború elhárításának kérdése ennyire előtérbe kerül. „Mégis ismét a háború elhárításának kérdése merült fel, mint a legvitatottabb probléma, és valamennyien K. Hardie erős szavainak hatása alatt állunk.”³¹

Renner a következő mondatban már meg is kezdte a „hatás” elosztatására irányuló erőfeszítéseit: „ha pusztán akaratról lenne szó, valamennyien teljesen egyetérténénk vele. De nem azért vagyunk itt, hogy szenvedélyeinknek kifejezést adjunk.”³² A morális érveket „észérvekkel” utasítja vissza. Hivatkozik arra, hogy nemcsak a németek, hanem az olaszok is illegálisba kényszerülnének hasonló határozat elfogadása esetén. Ehhez most hozzá tette az osztrák párt voksát is: „és én magam Ausztria nevében mondtam, hogy mi a határozat alapján olyan helyzetbe kerülnénk, hogy a háború kirobbaná-

²⁸ I. m. 37—38. 1.

²⁹ Uo.

³⁰ I. m. 38. 1.

³¹ Uo.

³² I. m. 39. 1.

sáig lenne szociáldemokrata pártunk, de éppen akkor szünnénk meg, mert a határozat a legkegyetlenebb üldözésekhez nyújtana kezét.”³³

Ismét az 1914 augusztus eleji hangulatot érezzük, annyira kiáltó a „mindenáron fennmaradni” érvelés. Még csak a felületességet sem lehet Renner javára írni, hiszen mindenkiben fel kellett merülnie a gondolatnak, hogy nem határozatok elfogadásáról vagy elutasításáról van szó, hanem arról, hogy ha „az óra eljő”, valamennyi pártnak tennie kell valamit, ami magával hozza a három eshetőség (győzelem, illegálitás vagy árulás) valamelyikét. A renneri hangulat a harmadik irányába mutatott.

Renner ezután lényegében elismételte a Ledebour által már elmondott érveket (a kongresszus csak olyan határozatokat hozhat, amelyeket valamennyi párt vállalhat; a stuttgarti határozat tartalmazza mindazt, amit most követelnek). Ledebourhoz hasonlóan hajlandó a döntést elvileg elfogadni, hogy a gyakorlatot illetően azt mondhatta: „az egyes pártokra kell bízni annak eldöntését, alkalmazható-e az az eszköz”.³⁴ Minden eszközt igénybe kell venni — mondta —, ezért nem lenne okos egyhez kötni magunkat. A ledebouri érvelést Renner egy ponton bővítette ki „osztrák tapasztalataival”. Hivatkozott az egy-két év előtti annexiók válság tapasztalataira; „megismertük az egész nép pszichológiáját a háború előtti helyzetben, és ezekből a tapasztalatokból nem meritettünk bátorságot, hogy kiálljunk az általános sztrájk kiáltványá mellett, amely valamennyi pártra kötelező lenne (halljuk, halljuk),”³⁵ majd egy logikai bakugrással, azt emelte ki, hogy az osztrákok és németek, mint a legmilitaristább országok képviselői, oktalanságot követnének el, ha egyetlen eszköz mellett köteleznék el magukat. A radikális javaslatot tehát az ultraradikálisság fegyverével akarta lehetetlenné tenni. (Renner nagy tapsot kapott a német és osztrák küldöttek között.)

Renner után Jones az angol Szociáldemokrata Párt nevében bejelentette, hogy támogatja a Vaillant—K. Hardie platformot. Kérte a németeket, ne hagyják magukra őket. Az angol dolgozók nevében biztosította a németeket köteleességük teljesítéséről. Ezután Renner tapasztalataira, pszichológiai érvelésére válaszolt, hangsúlyozta, hogy ha mindez igaz, akkor még nagyobb kötelezettségek várnak a mozgalomra, „ennek mi eleget tettünk a dél-afrikai háborúk idején, minden háborús bódulat ellenére, és ami az angol sovinizmus és imparializmus elleni harcot illeti, az angol mozgalom valamennyi irányzata egyetért. India, Egyiptom stb. leigázása elleni küzdelemben együtt halad Quelch, Hyndmann, K. Hardie és MacDonald”. Majd felszólalását így fejezte be: „Mindent megteszünk a háború elhárítására, nem akarjuk magunkat az általános sztrájk eszközére korlátozni, de ezt be akarjuk kapcsolni az eszközök sorába. Nem rajtunk múlik, ha ezt a határozatot nem hajtják végre.”³⁶

Az albizottság vitája után kiderült, hogy a Vaillant—K. Hardie javaslat posszibilis ellenvéleményt képezhet a német—osztrák többséggel szemben. A plénum vitái a többséget még inkább kikezdték, a hangulat az angolok és franciák javára billent. Mindenekelőtt ezt bizonyítja Vanderveldének, a II. Internacionálé „hivatásos egyeztetőjének” felszólalása. Hangsúlyozta, hogy kettős minőségben kért szót: mint a belga párt képviselője, és a stuttgarti határozat referense. Közölte, hogy a belga delegáció nem szavaz a Vaillant—

³³ Uo.

³⁴ Uo.

³⁵ Uo.

³⁶ I. m. 39—40. l.

Keir Hardie tervezet ellen, hogy ezzel is kifejezésre juttassa méltánylását a javaslat „jelentősége és célja” iránt. (Vagyis a belgák állásfoglalása megváltozott.)³⁷

Vandervele így folytatta: „Úgy gondoljuk, hogy az általános sztrájk, ha két ország munkásosztálya testvérgyilkos háború előtt áll, dicsó tett... Nagy hatást gyakorolt a kongresszusra, hogy egy olyan régi harcost, mint Keir Hardiet, aki az angol szocializmus legmérsékeltebb szárnyát képviseli, hallhatta kijelenteni: a bányászok, szállítómunkások és fémmunkások készek, hogy a háború kinyilatkoztatására általános sztrájjal feleljenek. Ez nagy lépés előre és ezzel hathatós gátat emeltek a háborús veszély ellen.”³⁸

A vandervelei kompromisszumos javaslat megtételére ezután került sor: „Másrészről viszont nem szavazhatunk a javaslatra, mivel annak hordereje oly nagy, hogy csak akkor hat gyümölcsözően, ha azt az egész Internacionálé elfogadja.”³⁹ Vandervele tehát szintén a kölcsönösséget sürgette, ami lényegében ismét a bizalmi kérdéshez vezetett vissza. Vandervele ezért, mint közvetítő álláspontot, az eredeti angol—francia engedményt képviselte, miszerint a Nemzetközi Szocialista Iroda foglalkozzék a határozat megfogalmazásával, megvalósíthatóságával és a következő kongresszus elé terjeszse be.

Vandervele gyakorlatilag a kényes kérdés elnapolását szorgalmazta, ennyiben is közvetíteni akart. Mivel azonban elsősorban a francia és angol mozgalom követelt akciókat, biztosítékokat az Internacionálétól, és így a kompromisszumos halasztás számukra sérelmesebb lett volna, továbbá, mert a belgák maguk sem álltak távol a francia érzelmektől, Vandervele a gyakorlati engedményt elvi síkon torolta meg a németeken. Kiiktatta Ledebourt, hogy az a stuttgarti határozatot félreértette, annak túlságosan leszűkített jelentőséget tulajdonítva. Majd az ő szavaiból is kiérződött most a belgák bizalmatlansága, a németek jövődbeli politikája iránt: „Szavainak (Ledebourának — J. J.) olyan kicsengése volt, mintha a német elvtársak a Keir Hardie javaslatot nem azért vetnék el, mert nem mondhatják ki, amit akarnak, hanem mert úgy gondolják, hogy azok, akik meghozták, nem akarják azt végrehajtani.”⁴⁰ Ledebour ugyan hevesen tiltakozott, de Vanderveledék kétségtelenül igaza volt feltételezésében. A kölcsönös bizalmatlanság láncszemei így kapcsolódtak egybe, mintegy előjátékát adva a későbbi csődnek.

Vandervele ezután a plénum előtt, nyilvánvalóan a németeknek szánva, tanulságul megmagyarázta Stuttgart igazi értelmét. „A stuttgarti határozatnak kettős jelentése volt, amit mint referens akkor megvilágítottam. Az első, hogy mi nem léptünk fel nyíltan az általános sztrájk mellett, nehogy ezzel a nagy militarista országok reakciós kormányainak ürügyet adjunk a megtorlási, kivételes törvényekre. Másrészről viszont a stuttgarti határozat mégis kifejezésre akarta juttatni, hogy mi minden eszközt fel akartunk használni a háború ellen, az általános sztrájkot és felkelést is. Örülnék, ha Ledebour zárószavában ennek az értelmezésnek hangot adna,”⁴¹ ellenkező esetben ugyanis a határozat „üres formulává” változnék.

³⁷ I. m. 40. l.

³⁸ Uo.

³⁹ Uo.

⁴⁰ I. m. 41. l.

⁴¹ Uo.

Vandervele tovább megy, és a konkrét példákra hivatkozik: „Egyes országok elvtársai ismételten hősiess frontot alkottak a háború ellen. Így tiltakoztak az angol elvtársak a dél-afrikai háború ellen, így léptek fel az orosz elvtársak, amikor kitört a japán háború, és nemcsak általános sztrájkkal, hanem forradalommal válaszoltak. Még közelebbi példát nyújtottak a spanyol elvtársak. . . Meg vagyok győződve, hogy amit az angolok, oroszok, és spanyolok megtettek, a többi nagy nemzet is végrehajtja.”⁴² A fentiek alapján kérte, hogy a javaslatot ne utasítsák el, hanem küldjék a Nemzetközi Szocialista Iroda elé, és a következő kongresszuson elfogadassák.

Vandervele megadta az alapot a kompromisszumos megoldásra. Branting, a bizottság elnöke annak a véleményének adott hangot, hogy a kérdéssel sikeres megoldást nyert. Vandervele az angol és francia delegátusokat csatlakozásra szólította. A kompromisszum azonban még ekkor sem született meg olyan könnyen.

A francia delegáció nevében E. Vaillant elhárított minden olyan kísérletet, amely az elvi nézeteltérések elmosásával törekedett az egység megteremtésére. Renner és Lebedour érvelésével szemben, miszerint a kongresszusnak csak a leszerelés és döntőbíráskodás kivihetőségével kell foglalkoznia, a háború ellenes általános sztrájk viszont túlhaladná az adott problémakört, kifejtette: „Valahányszor a militarizmusról szó esik, újra fel kell, hogy merüljön az eszközök kérdése, amelyekkel a háborút megakadályozzák. Azt a kifogást sem fogadhatom el, hogy javaslatunk elfogadása egyes nemzetek üldözésével, megtorlásával járna, minthogy a mi javaslatunk lényegében nem mond mást, mint a stuttgarti határozat. . . csak valamivel konkrétábban és mint tényleges alkalmazást” vetjük fel.⁴³

Majd az egész vita folyamán legpontosabban megfogalmazott bírálatát nyújtotta a német-osztrák álláspontnak: „a bizottság által beterjesztett határozat csak parlamenti eszközöket ajánl a háború veszedelme elleni harcban. De mit használnak az önök parlamenti eszközei? (Viharos taps a franciáknál és angoloknál.) Semmit, semmit se érnek, ha a tömeg súlya, az egész proletariátus szervezett hajtóereje nem támasztja alá. A döntőbíráskodásnak és leszerelésnek csak akkor van értelme, ha mögöttük és a parlamenten kívül tömegakciók állnak. Ezt a tömegakciót csak akkor hívhatjuk életre, ha határozott célt adunk neki, ha a proletariátusnak már előzőleg megmutatjuk az eszközt.” A siker feltétele — mondja Vaillant —, hogy már most megkezdjük a széleskörű propagandát az általános sztrájk eszméjének elfogadtatására.

Igen érdekes az az indokolás, amelynek alapján Vaillant elfogadta a Vandervele által felkínált kompromisszumot: „Ézért ugyanúgy, ahogy Vandervele, azt hiszem, hogy a javaslat elutasítása olyan benyomást keltené, miszerint csak az angolok és franciák készek a legvégső eszközökhöz nyúlni, a többi nemzet nem. . . ezért jobb nem szavazni. Nem szabad a külföldieket olyan helyzetbe hozni, hogy ők ne akarják azt, amit mi akarunk.”⁴⁴

Vaillant itt nem egyszerűen és nem csak a párt-egység varázsát nem tudta átszakítani. Nem egyszerűen a centrizmus eszmei és gyakorlati jelentkezésével van dolgunk. A franciák visszalépését talán elsősorban annak

⁴² Uo.

⁴³ I. m. 42. l.

⁴⁴ Uo.

tulajdoníthatjuk, hogy a francia szocialisták a német elutasító szavazatoktól azért félték, mert ez a francia nacionalista sajtónak adott volna kitűnő fegyvert a szocialista „hazaáruló”, „németbérencek” ellen, mivel hivatkozhatott volna a német szocialistákra, akik nem vállalják a német birodalmi érdekek kockáztatását, szemben a franciákkal, akik ezt egyoldalúan megteszik. A nacionalizmustól való félelem így az adott körülmények között az internacionalizmus fékezése irányába hatott. Vaillant e véleményét nem is rejti véka alá: „Nem szabad, hogy saját országunkban az uralkodó osztályok azt szegezhessék velünk szembe, hogy minket más országokban nem támogatnak hasonló akciókkal.”⁴⁵ A Vanderverde-közvetítést egy ponton még így is megpróbálta radikalizálni, és kérte a kongresszust, hogy az angol-francia javaslatot valamennyi párt vizsgálja felül, vitassa meg.

A vita ezzel lezárult, Vanderverde betérjesztette indítványát, amelyet Vibaut, R. Luxemburg, V. Adler és Ebert is aláírt. Keir Hardie csatlakozott hozzájuk. Vaillant arra hivatkozván, hogy Hardie csatlakozása garantálja a javaslat szellemét, szintén hozzájárult az indítvány elfogadásához. A szavazás egyhangú és pozitív.

Ledebour záróbeszédében csak néhány gondolat rögzítésére szorítkozott. Kijelentette, hogy ha a Vaillant—Keir Hardie javaslatot mindjárt a Vanderverde indítvány formájában tették volna meg, a vitára nem került volna sor. Megjegyezte, hogy Keir Hardie és Vaillant beszédében több hibás pontot lát, ezekre azonban nem kíván kitérni. Megállapította, hogy magát a többségi határozati javaslatot nem támadták, csak kiegészíteni óhajtották. Végül magáról a Vanderverde-indítványról néhány szépen fogalmazott, lendületes mondatban emlékezett meg, amely: „a legszebb proletár megemlékezés a 40 év előtti csatára, amelyben két nagy kultúrnemzet katonáit mérszárszékre vitték. Éppen ezen a napon kell, hogy a nemzetközi proletariátus a világbékéért tüntessen.”⁴⁶

Ledebour utalása Sedanra nagyon helyénvaló és sikeres volt. A kongresszus hallgatósága nagy tapsal értékelte. A zárószó maga azonban iskolapéldája a vitában felszakadt ellentétek elhomályosításának. Lehet azt mondani, hogy a zárószó jogán nem szoktak az ellenvélemény képviselőinek visszavágni, a véleménykülönbségeket újra kiélezni. Ledebour azonban olyan látszatot keltett, mintha a németek a Vanderverde kompromisszumba szíves-örömmel belementek volna. A vita folyamán azonban láthattuk (lásd Keir Hardie és Vaillant felszólalásait), hogy a németek kezdetben mereven elutasították az angolok és franciák hasonló kezdeményezését. Pusztán a vita folyamán, a többi párt magatartása, a kongresszuson kialakult hangulat kényszerítette őket még e kompromisszum elfogadására is. Mert hiszen ha az angol-francia indítványt gyakorlatilag el is napolták (és az adott történelmi periódusban ez volt a fontosabb), a németek elvileg kudarcot szenvedtek. Ledebour és Renner az egész vita folyamán elleneztek, hogy az általános sztrájkot egyetemes méretekben a pártok számára kötelezővé tegyék, végül is azonban olyan javaslatot fogadtak el, amely ezt nemcsak possibilisnek tartja, hanem részletes kidolgozását tűzi napirendre. Formailag tehát mind a német-osztrák, mind az angol-francia fél némi keserű szájjal ugyan, de magát tarthatta győztesnek, ami minden kompromisz-

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ I. m. 43. l.

szum velejárója. Ebből viszont következett, és amit Ledebour zárszava nagyszerűen példáz is, hogy a németek a kongresszus döntését nem úgy fogták fel, mintha „meggyőzték” volna őket. Vagyis a kongresszus a dolog lényegét illetően nem jutott előbbre, az ellenvélemények ugyan világosabbá váltak, de a döntést elhalasztották. A kompromisszum ilymódon nem újabb akciók forrásává, hanem az akcióképtelenség, az ellentétek spanyolfalává vált. Az elnöklő Branting zárószavai: „ezzel a határozattal ismét kinyilvánítottuk erős akaratomkat, hogy a világbékét mindenütt, minden, a leghatásosabb eszközzel is megvédjük”,⁴⁷ ezt csak vörös drapériával vonták be.

A kongresszuson az Internacionálé háborúellenes feladataira már csak egy szónok utalt nyomatékkal: Jean Jaurès. Mikor az érdembeli tanácskozások befejeződtek, néhány búcsúzó záróbeszéd hangzott el. V. Adler, Molkenbuhr, Hillquit, Branting ünnepélyes, de abszolút problémamentes, pusztán az eddigi és a várható győzelmeket hangoztató szavaitól eltérően Jaurès ismét középpontba állította a háború kérdését: „Biztosak vagyunk, hogy a népek lázas állapota közepette nem fognak minket megfosztani a nacionalista örület elleni harctól. De azt is tudjuk, hogy a proletariátus növekvő ereje, amely a parlamentekben és szakszervezetekben mindinkább szervezetté válik, abba a helyzetbe kerül, hogy a szociális igazságért kiállva, megakadályozza a háborút.”⁴⁸

Jaurès szavai nagy tapsot kaptak, de ő gondolatmenetét még nem zárta le. Ledebourhoz hasonlóan felemlíti a sedani emléket, amelyre „nem tudunk zavar és szégyen nélkül emlékezni”. A háború oka (Jaurès szerint) az volt, hogy annak idején mind a francia, mind a német burzsoázia megijedt a néptömegektől, a forradalmi perspektívától, és a francia burzsoázia III. Napoleon, a német Bismarck karjaiba hátrált, elárulva 1848-at. „A két nemzet proletariátusa azonban nem fog úgy csődöt mondani, mint burzsoáziája.”⁴⁹

Jaurès történeti értékelése egyoldalú, magán hordozta idealista gondolkodásmódjának jegyeit, de ebben az összefüggésben ennek nincs jelentősége. A párhuzam Jaurèsnál nyilván nem véletlen, az egyszeri bukásra való utalással pedig feltehetőleg a delegátusokat kívánta elgondolkoztatni, akcióra sarkallni (elsősorban persze a németeket), nehogy azt a kevés előrehaladást, amit Koppenhágában sikerült elérni, a feledés leplével borítsák. Jaurès zárszava természetesen e folyamaton nem változtatható, a franciák nyugtalansága, akciókészsége nem volt általános, és a történeti párhuzam ijesztőbb lett, mint Jaurès gondolhatta.

*

Az albizottság és a plénum vitái ismeretében magától vetődik fel a kérdés: mi okozta ezt a fajta rétegződést a német-osztrák, illetőleg angol-francia csoport között? Már többször utaltunk arra, hogy az ellentét, nyilván nem véletlenül, a hatalmi szövetségek mentén húzódt. A feszültséggel telített nemzetközi légkörben, amikor sajátos módon a nemzetközi közvélemény legtisztábban látta a német-angol ellentéteket, amikor Agadir és a flottaverseny révén ezek a legkitapinthatóbban alkották a háborús veszély

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ I. m. 73. l.

⁴⁹ I. m. 74. l.

gócát (sokkal inkább, mint később, egészen a világháború kirobbanásáig eltelő időszakban, amikor a balkáni események, az osztrák—orosz viszály kötötte le az érdeklődést, annak egyben bizonyos perifériális jelentőséget kölcsönözve), az Internacionálé vezető pártjai közvetlenül ütköztek a gyilkos testvérháború perspektívájába. Ezen túlmenőleg azonban az sem volt kétséges, hogy a bekövetkezendő háborúban ki lesz a támadó fél. Ezidőtájt az Internacionáléban e pártok vezető csoportjaiban nem igen vitatták a fenyegető háború imperialista jellegét. Másfelől azonban akörül már heves viták folytak, hogy mi történjék, ha az ellenség átlépi az ország határait, amikor az ország védelmi háborút folytat. Mind a három vezető pártban rábukkanunk a „honvédő” nyilatkozatokra, amelyek nem erősítették a proletárinternacionalizmust, és nagyra dagasztották a kölcsönös bizalmatlanságot. E vitának húzta volna ki a méregfogát a Vaillant—Keir Hardie javaslat elfogadása (legalábbis hivatalosan). A németek (és nyomukban az osztrákok) huzódoztak e platform aláírásától, nemcsak azért, amit oly gyakran szövétek, hogy ez közvetlenül veszélyeztetné fennmaradásukat, hanem azért is, mert érezték (érezniük kellett), hogy a legagresszívebb imperialista hatalom a német császárság, tehát nekik, a német szociáldemokráciának kell legelőször és a legnagyobb áldozatokat hozni. Mégpedig ez az áldozatvállalás bizonyos rizikóval is járt, hiszen a siker a front másik oldalán elterülő országok proletariátusának egyidejű, határozott akciójától is függött. A németek erre biztos garanciát szerettek volna látni, de ezt még az optimálisan legjobb feltételek mellett sem kaphatták meg (megjegyzendő, hogy a garanciák körül ennél lényegesen nagyobbak voltak a problémák). Így a németek a biztosítékok gyengeségére hivatkozva tértek ki saját felelősségvállalásuk elől.

Az elmondottakból, az idézett anyagokból kitűnik, hogy az angolok és franciák képviselték a radikalizáló, forradalmasító elemet a militarizmus kérdésében, egészen 1914-ig. A francia mozgalomban ennek hajlamosak voltak tisztán elméleti-forradalmi tartalmat kölcsönözni: miszerint a német opportunizmussal, parlamenti szűklátókörűséggel szemben a franciák képviselik az életet, a munkásosztály harcos szellemét. Anélkül, hogy a németek opportunizmusából valamit is jóvá írnanék, megállapíthatjuk, hogy a francia vélemény sem ment túlzásoktól. Szóltunk arról, hogy a francia—angol radikalizmushoz a proletárinternacionalizmus mellett legalábbis egyenlő súllyal járult hozzá az, hogy az angol és francia munkások német testvéreik elszántságába vetették bizalmukat; tőlük kívánták saját hazájuk biztonságát erős kézben tudni. Az angol—francia platform helyes megfogalmazásából ez nem von le semmit, a motívumok azonban mindenesetre sokrétűbbek. Az angol—francia oldalon a nemzetféltés az 1910-es években a munkásmozgalmon belül forradalmasította az embereket, míg a németeknél (a támadó imperializmus országában) ugyancsak a nemzeti érzelmek (itt most a kifejezetten nacionalista áramlatról nem is beszélünk, ennek képviselői ebben a vitában nem hallatták szavukat) az opportunizmus irányában hatottak.

A német—francia—angol párt és munkásmozgalom felfogásáról és értékéről hibás képet alkotnánk, ha csak a militarizmus és háború vitáját vennénk figyelembe. Koppenhágában volt még egy pont, amely a pártok (ezúttal inkább az egyes országok szakszervezeteinek) nemzetközi szolidaritását tűzte napirendre. Jelesen a szakszervezetekkel foglalkozó albizottság, majd a plénum azt vizsgálta felül, hogy az 1909-es svéd általános sztrájk idején

a különböző országok szakszervezetei megadták-e azt a segílyt, amit el lehetett tőlük várni, Az eredmény riasztó volt. A környező skandináv országok, valamint a németek az igényeknek megfeleltek, az angolok és franciák messze a várakozás és követelmények mögött maradtak. E pontban ismét német—angol párharc alakult ki, de ezúttal a proletárinternacionalizmus, az elvek tiszteletbentartása és az áldozatvállalás címén a németek vonták az angolokat felelősségre.

A munkásszolidaritás kérdése csak látszólag áll távol a háború-militarizmus vitától. Nemis pusztán azért érdekes, mert világosan láthatjuk a szerepcserét, ahogy a vezető országok pártjai közül hol az egyik, hol a másik emeli fel az elvi következetesség zászlaját. Ezúttal a két problémakör között sokkal szervezesebb a kapcsolat. Ugyanis e második, kétségtelenül kevésbé jelentős kérdés ténylegesen alapul szolgált a németeknek és osztrákoknak, hogy bizalmatlanul fogadják az angol és francia harci nyilatkozatokat. Joggal kérdezhették, hogy e „vitam et sanguinem, sed avenam non” felfogás mennyire időtálló, teherbíróképes és főleg mennyire általános, vajon azok, akik az anyagi áldozatot megtagadják, zömükben készek-e feláldozni életüket? Vagyis a svéd kizárt munkások támogatása más összefüggésben ismét felvetette a német és az angol, francia munkások kölcsönös bizalmának, illetve bizalmatlanságának kérdését. V. Adler, aki a nemzetközi értekezleteken a másik fő közvetítő volt (a németek oldaláról), e bizalmatlanságnak adott hangot, amikor kétségbevonta, hogy az angolok ne ismerték volna a svéd munkások helyzetét, de elsősorban a jövőbe nézve azt tudakolta, hogy az angolok elhárítják-e a szolidaritást akadályozó „papírszabályokat”? (A szakszervezetek szabályzatáról volt szó — J. J.). A berlini Cohen ezen jóval túlment, arról beszélt, hogy a franciák és angolok megtagadták kötelességüket. Felszólalását olyan közbeszólások szakították meg: „jobb lett volna kevesebb határozat és több pénz”, amivel a franciák kevés frankjára és hangzatos határozataira utaltak. A bizottságban az angolok objektív nehézségekre hivatkoztak, a franciák hallgattak. A plénum előtt a svájci referens újra elmarasztalta őket, nem azért, hogy szemrehányásokat tegyen, „a határozatnak — mondta — inkább az a célja, hogy az angol delegátusokat felszólítsa, hogy hazájukba visszatérve mondják meg az ország munkásainak, hogy a nemzetközi szocialista kongresszus nem érthette meg, miért maradtak el annyira az angol Trade Unionok a nemzetközi szolidaritás akcióban.”⁵⁰

Andersen, az ILP (Független Munkáspárt) elnöke (az egykorú Népszava hibásan írja, hogy Henderson szólalt fel) a plénum előtt ismét az objektív nehézségekre hivatkozott (szocialista sajtó hiánya, a angol szakszervezetek régi eredete, emiatt nemzetközi szolidaritásuk visszamaradottsága), majd ígéreteket tett, hogy a jövőben az angolok sem maradnak el más országok mögött. Andersen szavai a bizalmatlanságot nem szüntethették meg. A németek részéről ismét Cohen szólalt fel, aki, bár elismerte, hogy Andersen a lehető legjobbakat mondta, nyomban kifejezésre juttatta nyugtalanságát: „Csak annak örülnünk volna, ha megerősít bennünket, hogy nyilatkozatát nem a saját nevében teszi, hanem az angol szakszervezetek nevében.”⁵¹

Cohennek e pontban kétségtelenül igaza volt. A nagy angol szakszervezetek küldöttei hallgattak. Andersen szavai nem pótolhatták azt, a német

⁵⁰ I. m. 53. 1.

⁵¹ I. m. 55. 1.

teknek, de az egész Internacionálénak sem adhattak kellő biztonságot, megnyugtatót. A szakszervezeti szolidaritás kaposán elhangzott szavak természetesen fokozottabb mértékben vonatkoztak a háborúellenes magatartásra is. A németek kételkedhettek, hogy Keir Hardie kiállása vajon az egész angol munkásosztály felfogását fémjelzi-e. E kétely ezúttal ismét jogos. Keir Hardie tekintélye ellenére sem képviselte a döntő súllyal bíró szakszervezeteket, és ezt a németek tudták. Azonban Hyndmann és Blatchford, akiknek sovinizmusát a németek nagyon is komolyan vették, Keir Hardiennél jóval kisebb befolyással rendelkeztek. Lényegében elfogadható W. Haywood megállapítása, amit az amerikai munkásokkal kapcsolatban mondott el: „Az amerikai munkások egyáltalán nem ismerik a nemzetközi szolidaritás kötelezettségét. Az AFL-t egyáltalán nem hatja át az internacionalista szolidaritás szelleme.”⁵² A fentiek — bár kisebb mértékben — álltak az angol szakszervezetek zömére is. A nemzetközi kérdések iránti fogékonyság kicsiny volt, Keir Hardie magatartása nem volt az angol szakszervezeteké.

Végeredményben elmondhatjuk, hogy a proletárinternacionalizmus eszméje ott töredezett szét, a nacionalizmus ott és akkor erősödött meg, amikor és ahol a marxi szocializmus megszűnt hatni. 1870-ben a németeknek nem volt szükségük garanciára, hogy a bismarcki hódító-háborús politikával szembeforduljanak. Ahogyan a revizionizmus és még sokkal inkább az elméleti és gyakorlati opportunizmus eluralkodott a német mozgalomban, hasonló kiállásra képtelenné váltak. Ez a folyamat mutatkozott meg Koppenhágában is. Másfelől viszont az ellentábor vezető országában, Angliában, a szélesen hömpölygő munkásmozgalom túlságosan felszínes volt, kevésbé hatotta át a szocialista gondolkodás ahhoz, hogy felemelhesse volna az antimilitarizmus szocialista, forradalmi zászlaját. Keir Hardie és támogatóinak kísérlete ily módon nem vezethetett eredményre. Maradtak a franciák, de ezek a németek és angolok nélkül nem szabhattak utat, még az Internacionálénak sem, másrészt a franciák éppen annak köszönhették gyengeségüket, aminek az angolok és németek erejüket: számbeli aránybeli kisebbségüknek (a francia szocialista párt ezidőtájt ragyogó győzelmeket ért el, de abszolút számokban mégis csak 1,1 millió szavazatot kapott, az 5—6 millió proletárból csak 1 millió volt szervezett, ebből is csak félmillió volt a CGT tagja). A németek az angolok hiányos osztályöntudatával, a franciák szervezeti gyengeségével fedezték saját visszavonulásukat.

Végül felmerül az a kérdés, hogy a szocializmus, a forradalmiság elvi igényével hogyan kell megítélnünk a vitát, és azon belül elsősorban a francia—angol álláspontot. Kétségtelen, hogy a francia és angol küldöttek belpolitikai reformizmusa és külpolitikai radikalizmusa között volt ellentmondás. A háború elleni küzdelemben azonban nemcsak ezt kell szem előtt tartanunk. A követelmény 1914 előtt is az volt, hogy e harcot élettel töltsék meg, konkrétá tegyék, mert a dogmatikus, száraz radikalizmussal nem lehet eredményeket elérni. Ebből a szemszögből kétségtelenül a helyes irányba tapogatózónak kell látnunk a francia—angol törekvést. Volt benne sok hiányosság és illúzió is. Hiba volt, hogy túlságosan a háború megakadályozására gondoltak és kevés szót ejtettek arról, hogy mit tesznek akkor, ha a háború mégis bekövetkezik. Erre az esetre azonban mindenesetre ott állt a Stuttgartban elfogadott lenini-luxemburgi határozat, amely világosan kimondta,

⁵² I. m. 98. l.

hogy háború esetén a szocialistáknak folytatniuk kell erőfeszítéseiket a háború megszüntetésére, illetőleg a háborús kormányok, valamint az annak alapját képező kapitalista rendszer megdöntésére. Koppenhágában ennek az egész kérdést felölelő elvi összegezésnek első szakaszát kísérelték meg részletezni és pontosabbá tenni (elsősorban az egyes pártok feladatait illetőleg). Ebben az összefüggésben kell látnunk a vitát, és akkor az illúziók, elvi bizonytalanságok ellenére megállapíthatjuk, hogy a stuttgarti kereteket a Vaillant—Keir Hardie féle javaslat töltötte volna meg inkább konkrét tartalommal, az erősítette volna meg a proletárinternacionalizmust, a forradalmi antimilitarizmust.

*

Igen tanulságos a kongresszus utóregzéseiinek nyomónkísérése is. Itt pusztán a militarizmus és békekérdés visszhangjára térünk ki, kizárólag a szocialista sajtó alapján. E lapvélemények alátámasztják az elmondottakat. A bizalmatlanság a kongresszus kompromisszumos határozata után sem oszlott el, a kompromisszumot kiki a maga százaléke szerint magyarázta.

Először a II. Internacionálé legtekintélyesebb folyóiratát idézzük, amelyben az értékelő összefoglalónak külön érdekességet ad, hogy azt J. Karski (Marchlewski) írta.

Marchlewski bevezetőben aláhúzta a kérdés fontosságát: „Erősebb, mint valaha a veszély, hogy a hatalmak háborúba kényszerültek szállni (gedrängt werden). Az imperializmus a modern kapitalizmus uralkodó elve. És nemcsak a nagyhatalmak érdekellentétei vezethetnek konfliktusra, különösen a német—angol ellentét; a világ minden sarkán permanensek a háborús törekvések.”⁵³

A fentiek alapján Marchlewski elismerte, hogy „a háború—béke kérdése egyike a legégetőbbeknek”. Sajnálatosnak találta, hogy az eszközök kijelölését vita zavarta meg. Vitabeszámolója már meglehetősen tendenciózus. (A Le Mouvement Socialiste objektív és kimerítő összegezést ad.) Az olasz javaslatot nem méltatta figyelemre. Az angol—francia indítványról a következőket mondta: „Komolyabb volt az ellentét a K. Hardie—Vaillant javaslat esetében, amely az általános sztrájkot nemcsak mint döntő, hanem mint egyetlen eszközt (gewissermaßen) ajánlotta és minden pártra rá akarta októrajálni”.⁵⁴

Utalt arra, hogy már Stuttgartban folyt erről hasonló vita, de „nem lehet ilyen parancsoló kérést támasztani, mert nem számol a feltételekkel”.⁵⁵ Kifejezésre juttatta a németek legsúlyosabb kételyét is: örömmel fogadják — írja — Keir Hardie harcosszándékát, „de nagyon erősek a kételyeink, vajon elég erős-e a befolyásuk az angol munkásságra, hogy ezeket az eszközöket tényleg alkalmazni is fogják”.⁵⁶ Fenntartásukat — mint mondta — alátámasztotta az angol szakszervezetek csődje a svéd sztrájk alkalmával. Márpedig a háború ellenes általános sztrájkban a vezető szerep nem a pártoké, hanem a szakszervezeteké. Az angoloktól „kevesebb kötelező határozatot és több szocialista szellemet” vár.⁵⁷

⁵³ Neue Zeit, 1910. szept. 16. 902. l.

⁵⁴ Uo. 902. l.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ I. m. 903. l.

Marchlewskinek az eddig elmondottakban kétségtelenül sok igaza, helyes meglátása volt. A helyzetelemzésből a következőkben olyan fordulathoz ér, amely már a német párt magatartásának apologetikája, és ez annál érdekesebb, mert hiszen Marchlewski a baloldali áramlat egyik reprezentánsa, és nem a centrismusé, másrészt lengyel, akire a német érveknek kevésbé kellett hatniuk. Marchlewski érvelése, indítékai nem azonosak Ledebouréval, a gyakorlati végeredmény azonban ugyanaz: az angol—francia javaslat elutasítása, a német politika jóváhagyása.

Marchlewski elvi magaslatról indult ki, azt húzta alá, hogy a háborúellenes küzdelem egyetlen biztos feltétele a szocialista öntudat megléte, ha ez megvan, a proletariátus megakadályozza a háborút. Marchlewski tétele az adott helyzetben a német pártvezetőség irányvonalát támasztotta alá, hogy nincs szükség új, konkrét, az eddigieknél hathatósabb rendszabályokra, eszközökre, elég, ha a munkásosztályt szervezett, szocialista szellem hatja át. Marchlewski álláspontja elvileg végső soron lehet igaz, de csak annyiban, ahogy minden doktriner felfogás az. Történetileg a szükségessé vált lépések elnapolása irányába hatott.

Marchlewski gondolatmenete ezután élesen eltért Ledebourétól: „a világban a helyzet olyan, hogy valamennyi országban a háború könnyen vezethet forradalomra, mint ahogy Oroszországban történt. Ez a forradalom proletárforradalom lenne, és ehhez az általános sztrájk magától adódó eszköz. Nem olyan világos a kérdés, hogy az általános sztrájk már most használható-e a háború ellen.”⁵⁸ Utalt arra, hogy a háború sok esetben rendkívül hirtelen robban ki, amit nem lenne idő elhárítani. A vita nem a javaslat eszmei pártolása körül, hanem a lehető alkalmazás körül bontakozott ki.

A fenntartások most sem alaptalanok. Az általános sztrájk programja, ugyanúgy, mint a fegyveres felkelés, a forradalom jelszavának kitzúzése a történelem folyamán minden esetben bizonyos rizikóvállalással járt együtt, amire garanciát sohasem adhatott senki előre. A mindenáron biztosítékra törekvés politikai akcióképtelenségre vezetett. Marchlewski nem állt ezen a platformon, de túlságosan mereven szétválasztotta a háború előtti harc lehetőségét a háború alatti forradalmi fellépéstől, holott az egyik nem zárta ki a másikat. Cikkében (amely a Neue Zeit egyetlen értékelő összegezése a kongresszusról) a belső ellentmondás világosan napfényre kerül, mert végül ő is elismerően szólt a Vanderveelde kompromisszumról, miszerint a következő kongresszus a javaslatot reális talajon általánosan elfogadtathatja. Márpedig, ha ez igaz, akkor az egész német érvelés elhibázott, az aggályok elnagyoltak voltak.

Az elvi lehetőségek elismerése, a Ledebournál túlmutató forradalmi tételek ellenére a vita főkérdéseiben Marchlewski is a németek oldalán állt. Helyeselte a határozat elhalasztását; hangsúlyozta, hogy „kétségtelenül a leg-erősebb békepropaganda, ha a pralamentben a legerélyesebben küzdenek a militarizmus ellen”.⁵⁹ Vaillantnal szemben szerinte is a fő hadszintér a háború ellen a parlament. Kijelentette, hogy Stuttgart mindenkit kielégíthet, és Ledebourhoz hasonlóan ő is elismételte: „Hogy az adott helyzetben mi a leg-célravezetőbb eszköz, ennek eldöntését minden egyes ország proletariátusának szabad megítélésére kell bízni.”⁶⁰

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ I. m. 904. l.

⁶⁰ Uo.

A Neue Zeit cikke (amely, mint mondtuk, a baloldal egyik befolyásos, lengyel származású vezetőjének tollából került ki) tanuskodik arról, hogy a vita és annak eredménye mit sem változtatott a németek felfogásán, akik éppen olyan idegenül viseltettek a meg-megújuló felhívásokkal szemben, mint valaha. Ezt bizonyítja a Vorwärts szeptember 6-án Koppenhágában kelt vezércikke. A nem túl hosszú írás a háború és militarizmus vonatkozásában hangsúlyozta a kapitalista társadalom felelősségét, a fegyverkezés okozta nyomorúságot, a háborús pusztításokat. A cikk aláhúzza, hogy a polgári pártok pacifizmusával szemben a szocialisták megszervezik a parlamentekben a háborús költségvetések elutasítását, a leszerelésért, döntőbíráskodásért vívott küzdelmet. Abban az esetben, ha mindez kevésnek bizonyulna, akkor a Nemzetközi Szocialista Iroda biztosítani fogja, hogy az érdekelt országok proletariátusa közös erővel lefogja kormányaik kezét.

A Vorwärts tehát szinte szóról-szóra elismételte a határozatot, de lélek-telenül, a francia—angol bíráló ismertetése nélkül. Mintha a kongresszus vitája el sem hangzott volna, ugyanúgy, mint a ledebouri tervezetben (amelynek szellemét annyian bírálták) pusztán parlamenti harc eszközeit helyezik kilátásba.

Az Arbeiter Zeitung bepillantást nyújt nemcsak az osztrák párt állásfoglalásába (azt Renner felszólalása nyomán is megismerhettük), hanem azt is megvilágítja, hogyan ismertették a nemzetközi kongresszus munkáját. A bizottsági vitáról az osztrák olvasó nem szerezhetett tudomást. A Vaillant—Keir Hardie javaslatnak 2 sort szentelt. Szeptember 4-én közli az első bővebb tájékoztatót, már a plénum vitájáról. Vaillant és Vandervelde felszólalásából kiölnék minden német—osztrák ellenes élt, bírálóat. Végül a lap szeptember 7-iki száma szeptember 5-iki keltezéssel közöl levelet Koppenhágából, amely egyben a lezáró, méltató vezércikk feladatát tölti be. A levél az Internacionálé általános megerősödését, a baráti hangot, egységet húzza alá, problémátlanul, a tényleges helyzetet megszépítve. A militarizmus vita ellentmondásait el-mossák, Keir Hardie—Vaillant javaslatának olyan színt kölcsönözve, mintha azok ugyanazt mondták és akarták volna, mintha pusztán fogalmazási, hangulati, érzelmi eltérésről lett volna szó.

Miként a németek, a franciák is megmaradtak a maguk igaza mellett. A párt vezetője, J. Jaurès ugyan gondosan ügyelt arra, nehogy valamelyest is elmélyítse a német és francia párt véleményeltérését, hiszen egyik főtörékvése éppen a német—francia együttműködés megerősítése volt. Jaurès nyilatkozataiból ezert első hallásra is ki lehet érezni a szordino alkalmazását: „azt az erős benyomást szereztem a koppenhágai kongresszuson és rövid német-országi utazásom alatt, hogy sem Európa, sem Németország nem képez olyan konzervatív és militarista blokkot, amelybe ne lehetne behatolni”, ehhez pusztán az kell, hogy egy szabad nép, mint a francia, világos, észmei és demokratikus politikát folytasson a „társadalmi haladásért, nemzetközi bíróságért, a biztos békéért”.⁶¹

Jaurès ezen első nyilatkozata annyira általános és ködös, hogy csak hiányaival árulkodik a szerző elégedetlenségéről. Nemsokkal ezután a Le Mouvement Socialiste ankétot rendezett a kongresszus tanulságairól, amelynek során Jauréstól is véleményt kértek. A kongresszus egészéről azt válaszolta,

⁶¹ La Dépêche de Toulouse 1910. szept. 14. Oeuvres de J. Jaurès, VII. 203—205. 1.

hogy előremutató volt, a nagy drámai viták hiánya, a hasznos munka jellemezte. Főként a szövetkezeti vitára tért ki, de azért a háború elhárításáról is szólott néhány szót. A németekkel polemizálva írta: „Nincs arról szó, hogy a végső eszköz miatt negligáljuk a mindennapi preventív eszközöket . . . , de ki kell jelenteni, hogy a rabló háború bűnével szemben Európa proletariátusa kész a felkelésre.”⁶² Befejezésül olyan gondolatokat írt le, amelyekben nyilván maga sem hitt teljesen, de hinni szeretett volna, sőt amelyek iránt illúziókat táplált: „A szocializmus francia ellenségei akadályozva lesznek, hogy kihasználják ellenünk ezt a határozatot, minthogy az angol delegátusok álltak az első sorban, akik azt megformulálták és védelmezték, a németek pedig kötelezték magukat, hogy a javaslatot komolyan tanulmányozni fogják. Nagyon vakok a kormányok amelyek nem számolnak a proletariátus öntudatának növekvő erejével.”⁶³

A folyóiratnak ugyanabban a számában adott nyilatkozatot E. Vaillant is. Megállapította, hogy a döntő lépést a militarizmus elleni harcban Stuttgartban tették meg, de ennél most már tovább kell jutni, „határozottabb” és „precízebb” eszközök kidolgozásával, elfogadtatásával. Ezt szolgálta a Vaillant—Keir Hardie javaslat. A bizottságban azonban ezt elvetették. „A kongresszus plénuma előtt a helyzet másképp alakult. A ledebouri javaslatot vita nélkül egyhangúlag elfogadták. A pótjavaslat szép és energikus (beau et vigoureux) vita nyomán gyorsan tért hódított. Különböző szekciók mellé álltak.” Ekkor adta be Vandervelde közvetítő indítványát. Ezekután a Nemzetközi Szocialista Iroda és az egyes pártok fogják kialakítani véleményüket a meghozandó akciókról. Végeredményben Vaillant szerint „nagy lépést tettek előre a megoldás felé”.⁶⁴

Jaurèshez hasonlóan Vaillant is bizakodóan nézett a jövőbe, a kompromisszumot a maga javára értelmezte. Mikor arról beszélt, hogy az egyes pártok most fognak a javaslatok felett gondolkodni, számára nem kétes a végeredmény. Ebben az összefüggésben írja: „de a francia munkásosztály már hallatta hangját”, a vasútasztrájk megmutatta, hogy az általános sztrájkot meg lehet indítani. A többi pártnak csak követnie kell a példát, hogy eredményesen diadalra vigyék az akciót a front mindkét oldalán.⁶⁵

A francia párt vezetői tehát, elképzeléseik maradéktalan fenntartása mellett tartózkodóan nyilatkoztak. A francia szocialista sajtó nyíltabb, élesebb hangot ütött meg.

A Revue Socialiste beszámolóját már a német párt bírálata hatotta át. A cikk mindjárt előljáróban megemlítette, hogy a kérdés napirendretűzését a franciák szorgalmazták „a német elvtársak lassúsága, ellenkezése, bátortalansága ellenére”.⁶⁶ Meg tudják érteni, hogy a németeket akadályozza a szabadság hiánya, de ez egyben azt is jelenti, hogy többet kell tenniük. Erre erejük, eddigi győzelmeik is kötelezik őket.

Majd a kérdést a francia nacionalizmus oldaláról közelítették meg, arra utaltak, hogy a német ellenállás a francia burzsoáziának ad fegyvert a szocialisták internacionalizmusa ellen, „mi voltunk, akik megadtuk az első jelt, ezért

⁶² Le Mouvement Socialiste, 1910. okt. 211. l.

⁶³ Uo.

⁶⁴ Le Mouvement Socialiste, 1910. okt. 207—208. l.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Revue Socialiste, 1910. 219. l.

logikusan rajtuk van a sor; nem lehet megérteni, hogy miért nem követnek. Támogatniuk kell bennünket, hogy bizonyosságot adjanak jószándékukról.”⁶⁷

A cikk azt állítja, hogy Franciaország 1815-től békepolitikát folytat, amit Németország részéről sértettek meg. Az állítás tartalmi bírálatára itt nincs szükség, az érdekes az, hogy e szemlélet a francia szocialista lapban ennyire leegyszerűsítve helyet kaphatott, és, ami még ennél is lényegesebb, e felfogás jelentkezése mutatja, hogy a francia szocialisták mennyire félték már ekkor is egy esetleges német agressziótól.

E fogalmazás kapcsán még csak egy összefüggésre kívánunk rámutatni, amely alighanem az egész problémakomplexum tengelyében áll. A Revue Socialiste védekező álláspontja nem véletlenség, mégcsak nemis egyszerűen a francia—német hatalmi erőviszonyokból következett. Pontosan tükrözi (kérdéses pusztán az, mennyire tudatosan) a francia—angol, illetőleg a német imperialista blokk közötti ellentmondás lényegét, a világ újrafelosztása körül folyó harcot, amelyben Franciaország és Nagy-Britannia volt a birtokló fél, Németország az „új farkas”, amely „helyet keres magának a nap alatt”. A francia—angol békés, a status quot fenntartani kívánó vélemények ezért elterjedtebbek, mint a németek, emiatt nem tekinthetők minden esetben antimilitaristáknak, antiimperialistáknak. E fenti országokban a béke szólamok vízvázasztója a tényleges, mindennapi harc, amit a hódító politika tényleges ellenségei folytattak saját kormányaik ellen. E megítélés alapján a francia szocialisták zöme és a Keir Hardie körül csoportosuló angol szocialisták őszinte és hatásos küzdelmet folytattak a békéért, a népek kölcsönös megértéséért.

Az írás szerzője továbbá hangsúlyozta, hogy az agonizáló kapitalizmus háborút robbanthat ki, részben a proletárinternacionalizmus megbontására. Ezt elkerülendő idézi fel az 1870-es nagy példát, ami ma is kell, hogy hasson. „Ennek sikeréhez az kell, hogy 3 év múlva Bécsben a német szociáldemokrácia még világosabb, kategorikusabb és bátrabb legyen, mint a francia szocialista párt; az kell, hogy mindkettő egyetértsen.”⁶⁸

Amennyiben ez nem történik meg, az Internacionálénak el kell erőtlenedni — írták. Ellenben, ha az angol, francia és német munkásság összefog, a háborúnak elejét veszik. Ezt kell a németeknek megérteniök. A németeknek, igaz, nincsenek forradalmi hagyományaik. Itt van most a kiváló alkalom a mulasztások pótlására, méghozzá olyan helyzetben, amelyben a németek élvezhetik a különböző népek aktív szimpátiáját. Lényegében ez az, amit Stuttgart szelleme is követel tőlük.⁶⁹

Az egész cikkben a befejezés a legfigyelemreméltóbb, ami nemcsak felhívás a német párthoz, hanem intés, figyelmeztetés is. A maga teljességében érzékelteti, hogy a francia párt mennyire a megtámadtatás légkörében élt, és hogy az adott esetben, ha a forradalmi akció késik, ők is a „honmentő” magatartás vonalára fognak helyezkedni, követik az 1793-as, 1870-es jelszót. Ha javaslatukat elutasítják „Franciaországnak mindenekelőtt a forradalmi Franciaország hagyományaira kell emlékeznie”, és „úgy rendezni, hogy győztes legyen, ha a szörnyű testvérháborút rákényszerítik”.⁷⁰

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ I. m. 221. l.

⁶⁹ I. m. 222. l.

⁷⁰ I. m. 223. l.

A kör bezárult, az 1914-es hangulat teljes: a német opportunizmus a franciákat a nacionalizmus karjaiba kényszerítette, amelyhez kiegészítő erőként járult a franciák elméleti gyengesége, és még inkább a sajátos, a francia munkásmozgalmon belül tapasztalható nacionalizmus.

A teljes befejezettség állítása ekkor természetesen még túlzás lenne. A tendenciák ellenhatásokat váltanak ki, a franciák a két lehetőség közül még az elsőben, a forradalmi akcióban szeretnének hinni. A cikk végül is úgy foglal állást, hogy a Vandervelde javaslat elfogadása az angolok—franciák indirekt győzelmének tekintendő, mert hiszen a következő kongresszus végre felszabadítja az utat a forradalmi cselekvés előtt.⁷¹

A Le Mouvement Socialiste az ankéton és a részletes tartalmi ismertetésen túl H. Lagardelle tollából is közölt egy főszerkesztői bevezető cikket. Lagardelle a szindikalizmussal rokonszenvezett, az Internacionálé felett gyakorolt bírálata így még élesebb, mint a Revue Socialiste-é. Cikkének első sorai így hangzanak: „Nincsen csak nemzeti szocializmus. Ez az igazság, amit annyiszor hangsúlyoztunk, új erővel igazolódott a koppenhágai kongresszuson. Minél inkább előrehalad a szocializmus, annál inkább ölt magára nemzeti formákat.”⁷²

Amíg kis gyenge pártok voltak — írta —, könnyen alkalmazkodtak az Internacionálé elveihez, „de most, hogy a szocialista pártok a nagy civilizált országokban a politikai és társadalmi élet domináns tényezői lettek, a gyakorlati ellentétek elnyomják a dogmatikus akkordokat”.⁷³

H. Lagardelle véleményének elemzésére, bírálatára itt nem térhetünk ki. Itt is kitűnik a szindikalista ítélet az Internacionálé politikai pártjainak menthetetlenségéről, ami nagyon meggondolkoztató, igaz meglátásokkal vegyül. Lagardelle szerint az Internacionálé „már rég szétesett volna, ha a kongresszus határozatai, amelyek mindig elasztikusak, nem fogadták volna el az egyes nemzeti pártok legteljesebb akciószabadságát”.⁷⁴

Konkrétan a háború-militarizmus vitájáról a következőket írta: „A háború kérdésében a szocialista pártok még inkább megosztottak. Itt nyomja a nemzeti milieu legjobban rájuk bélyegét. Béke idején szívesen erősítik nemzeti érzelmeiket; nem így felelnek a krízis óráiban. Nem deklarálta-e Bebel, hogy a német szocialisták a fenyegetett határok védelmére sietnek és megvédik azokat utolsó csepp vérükig?”⁷⁵

A szindikalizmus, a kompromisszummentes forradalmi osztályharc hangköztatása azonban Lagardellet sem mentesítette a francia nemzeti érzéstől, ami helyenként már a nacionalizmus határait súrolta: „Meg lehet érteni az angolok és franciák elszigeteltségét Koppenhágában. Különböző okok folytán ők képviselték a szocialista idealizmust, ami sértette a többi párt nemzeti politikáját. . . Felkelés, általános sztrájk a háború meghirdetése idején nem illett be a német szocialisták és vetélytársaik parlamenti prűderiájába.”⁷⁶ Vandervelde közvetítése meghozta a maga „szokott csodáját”, kibékítette az ellentéteket, ezzel „a problémát nem oldották meg, de a konfliktust elnapolták”. Lagardelle a kongresszust mégis eredményesnek tartja, mert „a német

⁷¹ I. m. 223—224. l.

⁷² Le Mouvement Socialiste. 1910. 160. l.

⁷³ Uo.

⁷⁴ I. m. 162. l.

⁷⁵ I. m. 164—165. l.

⁷⁶ I. m. 165. l.

szociáldemokrácia nyomasztó hegemoniája megszűnt a nemzetközi szocializmusra nehezedni". A kongresszus már nem tipikusan „német” határozatokat hoz.⁷⁷

Végül itt van még a La Vie Ouvrière véleménye, amely a CGT-ben szervezett százezres munkástömegeknek adott hangot. Ez a vélemény kevésbé sokrétű, árnyalt, mint a már idézett francia áramlatoké, de egyenességében, tömörségében, belső erejében figyelemreméltó.

A La Vie Ouvrière 1910. szeptember 5-iki száma krónikarovatában pusztán a kongresszus militarizmus-vitájáról emlékezik meg — ami szintén jellemző. Megállapítja, hogy az Internacionálé minden kongresszusa foglalkozik e kérdéssel és most mégis újabb három évre elnapolták az érdembeni döntést, pedig a háborús veszély már ma is adott, az angol—német háborúban Franciaország sem maradhatna semleges.⁷⁸

Kérdéses, hogy a munkások háborúellenes frontját sikerül-e már a háború előtt megszervezni. „Mindenki szeretne biztos lenni. Szeretne reménykedni, hogy ez a nélkülözhetetlen szövetség realizálódik, mielőtt a háború kirobban-na.”⁷⁹ Mégis 40 év óta a proletariátus háborúellenes akcióját illetőleg nem haladtak előre, sőt „visszaesés” következett be. A németek Stuttgarthoz képest is visszafelé tettek egy lépést. A helyes álláspont pedig ismeretes, az általános sztrájk platformját már 1868-ban elfogadták Charles Longuet javaslatára. Ezt azonban később elejtették, és a különböző kongresszusok azóta is elutasították. A folyóirat utalt arra, hogy D. Niewenhuis javaslatát V. Adler annak idején arra hivatkozva vetette el, hogy a pártok még gyengék. Azóta 17 év telt el, a pártok nagymértékben megerősödtek, ha a szocialista Internacionálé most is megtagadja a felelősségvállalást, akkor — mint írták — „a szindikalistákra vár, hogy kiszakítsák kezéből a világ munkásmozgalma jövőjének védelmét”.⁸⁰ A szindikalisták már most ebben a szellemben fognak tevékenykedni — ígérték.

A francia szindikalisták egyik legismertebb, legmélyebben gondolkodó vezetője, A. Merrheim (a vasas szakszervezet titkára) 1911-es, a háború eljövételéről írott folytatólagos cikksorozatában mégegyszer visszatért a koppenhágai kongresszus tanulságaira. Hangsúlyozta, hogy a szocialista pártok, sőt talán az egész proletariátus készületlenül áll a háború fenyegetésével szemben. Ezt bizonyítja — írta — az is, hogy a Vaillant—Keir Hardie javaslatot elutasították (ezután elég részletesen ismerteti a bizottságban lefolyt vitát). Ledebour felszólalásáról megállapítja: „szegényes érvek, minthogy mindez a gyakorlatban egyenértékű azzal, hogy visszautasítják az angol pacifisták támogatását háborúellenes propagandájukban, visszautasítása anuak, hogy két országban egyidejűleg vezessenek akciót, ami pedig jelenleg sürgős”.⁸¹

Mindez annál is inkább riasztó — írja Merrheim —, mert a német szocialisták már máskor is visszautasították a közös fellépést a háborús provokációk, háborús hangulat ellen (itt utal az első, 1905-ös marokkói krízisre, amikor a CGT vezetője, V. Griffuelhes utazott Berlinbe, közös akciók kidolgozására, de nagyon hideg fogadtatás után eredmény nélkül kellett visszaternie). Merrheim mindebből le is vonja a következtetést: „Mindez azt ta-

⁷⁷ I. m. Uo.

⁷⁸ La Vie Ouvrière. 1910. 313—314. l.

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ I. m. 315. l.

⁸¹ La Vie Ouvrière. 1911. 245. l.

karja, hogy nem akarnak semmit tenni, a német kormányt nem akarják megbénítani.”⁸²

Merrheim nem állítja, hogy a német munkások azok, akikre nem lehet számítani: „Nem hihetjük, hogy negyven év szüntelen propagandája, amely példát mutatott az egész világnak, negyven év mesés haladása, amelyet minden ország szocialista sajtója megvilágított, végül ide jutott: teljes tehetetlenség a háború előtt, amelyben német, angol és francia dolgozók egymást meggyilkolnák”.⁸³ Nem! Szerinte a munkásosztály kész az ellenállásra. A német szocialista vezetők azok, akik bőrüket féltve nem kockáztatják meg a fegyveres felkelést. Vagyis A. Merrheimet a kongresszus tanulságai csak megerősítették szindikalista meggyőződésében.

A német—francia szocialista munkásmozgalmi lapvélemények (angol források nem állnak rendelkezésre) megerősítik, hogy a kongresszus lényegében nem hozott változást a vezető pártok felfogásában, nem enyhítette, hanem a kompromisszum ellenére fokozta a kölcsönös bizalmatlanságot.⁸⁴ Tekintve pedig, hogy az Internacionálé akcióképessége az egységes, elszánt állásfoglalástól függött, ezen ellentétek megmerevedésének az Internacionálé gyengülése, tehetetlensége, a nacionalizmus erősödése irányába kellett hatnia.

*

A magyar szociáldemokráciát a kongresszus vitái láthatóan meglepték. A Népszava első tudósításai Vaillant felszólalásának ismertetésénél nem említették az általános sztrájk javaslatot, csak amikor az albizottság ülésére visszatértek, tették szavá azt, kizárólag a hadiipar sztrájkjára értelmezve. Hasonlóképpen nem írták meg, hogy az albizottság ülésén Keir Hardie a többségi határozati javaslatot elvetette. Tucović bírálatát is röviden összegezve tették közzé, mint olyan alaptalan vagy túlzó vádat, amelyet Renner kimerítően megválaszolt.

A Népszava (amely végeredményben egyedül nyújtott részletes ismertetést a kongresszusról) torzításainak nem is ezek a legekleatásabb példái, mert hiszen ha némi késéssel, végül is a magyar olvasó mégis megtudhatta a lap hasábjairól a francia és angol delegátusok véleményét. Az újság azonban teljesen elhallgatta a kompromisszumos javaslat történetének lényegét. A Népszavát olvasók egy szót sem láthattak viszont Vandervelde azon bírálatából, amellyel a németeket, Ledebourt illette. A magyar párt, miután a Keir Hardie—Vaillant indítvány tartalmát közzétette, még abban bízott, hogy azt, a német felfogásnak megfelelően, el fogják utasítani. Amikor nem így történt, és Vandervelde arról beszélt, hogy e javaslat lényegében a stutt-

⁸² I. m. 246. 1.

⁸³ Uo.

⁸⁴ A bizalmatlanság természetesen önmagában nem akadályozta volna meg egyik pártot sem a forradalmi akcióban, ha azok egyébként erre készen állnak. Ezt anélkül mondhatjuk, hogy a bizalmatlanság tényezőjét lebecsülnénk. Ez az erő maga is különbözőképp hatott az egyes országok pártjainál. A németeknél érezhetjük leginkább, hogy az angol—francia mozgalom gyengéi egyben ürügyet is szolgáltatnak a párt és szakszervezeti vezetőségnek, hogy az akciótervekkel ne kelljen komolyan szembenézniük. Az őszinteség hiányára vall a pártban mind nagyobb befolyásra szert tevő nacionalista áramlat. A bizalmatlanság, a koppenhágai kongresszus felszakadó ellentétei mélyebb problémákra utalnak, a nacionalizmusnak a munkásmozgalmában való feltűnésére, megerősödésére. E folyamat elemzése e tanulmány kereteit meghaladja. A jelen írás, úgy gondoljuk, e hosszabb, nagyobb munkálatot igénylő analízist segíti elő.

gati határozat szellemének felel meg, a beszéd idevonatkozó részleteivel a magyar vezetők nem tudtak mit kezdeni és legjobbnak úgy látszik azt találták, ha egyszerűen nem hozzák a munkásközvélemény tudomására. Hogy mennyire nem véletlenről van szó, azt bizonyítja az, hogy Vaillantnak a plénum előtt elhangzott záróhozászlását, amelyben Vanderveldéhez hasonlóan ő is azt hangsúlyozta, hogy az angol—francia fogalmazás csak Stuttgartot teszi világosabbá, ugyancsak meg nem történtnek tekintették.

A magyar pártot, meg kell mondani, a probléma sokkal kevésbé érdekelte, mint a napirend egyéb pontjai. Ez megmutatkozott a kongresszus közvetlen magyar visszhangján is. Mindez a magyar mozgalom partikularizmusát, practicista szűklátókörűségét tanúsította. A szakszervezeti kérdés mellett (ami az osztrák pártot közvetlenül érintette) a magyar delegátusokat a legjobban Alpári Gyula és Strasser József kizárása, a pártvezetőség elleni támadásoknak a nemzetközi fórum előtti elmarasztalása érdekelte. Buchinger Manó, a magyar delegáció egyik vezetője augusztus 30-án azt írja Koppenhágából jövődöbéli feleségének: „Az ismert ügyből kifolyólag sokkal több kellemetlenségünk van, semmint gondoltuk. E pillanatban még azt sem tudom, nem-e kárunkra dől el?” A képes levelezőlapra sokkal több nem is fért rá. De az azért jellemző, ahogyan a magyar párt figyelme erre a problémára koncentrálódott, szemet hunyva a nemzetközi viták felett.⁸⁵

A küldöttek hazaérkezése után a magyar párt nagygyűlést tartott a kongresszus munkásságának ismertetésére. A gyűlésen Weltner J. elnökölt. A beszámolót Buchinger Manó tartotta. Előadásának középpontjába a proletárinternacionalizmus kérdését állította. Kifejtette, hogy 1907 óta a nemzetközi munkásmozgalom új szakaszba lépett, amikor az államok közötti ellentétek a békéért vívott harcot követelik meg a mozgalomtól. A kongresszus vitakérdéseinek vázolója után végül eljut a militarizmusról lefolytatott vita napirendi pontjához is: „A leszerelés kérdésénél indítványt terjesztettek elő, amely azt akarta kimondani, hogy háború esetén feleljen a munkásság általános munkabeszüntetéssel. A kongresszus azonban visszautasította ezt az indítványt és kimondta, hogy ezt nem kimondani, hanem annak idején meg kell cselekedni.”⁸⁶

Az idézetből világosan látható, hogy Buchinger elhallgatta a kongresszuson lezajlott vita menetét, a benyújtott kompromisszumos javaslatot, hamis színben tüntette fel a plénum érdembeli döntését.

Lényeges eltolódást tapasztalunk e kérdésben a magyar szociáldemokrata párt soronkövetkező XVIII. kongresszusán, amelyet 1911 április 16—18. között tartottak meg. A kongresszuson a koppenhágai kongresszus tanulságairól, munkájáról Bokányi Dezső tartotta a referátumot. Rövid áttekintést nyújtott az Internacionálé történetéről, majd a kongresszus főbb napirendi pontjainak vitáját, döntéseit ismertette. Ezekután érkezett el a háború és militarizmus problémájához.

Bokányi a magyar kongresszus előtt elismételte a Koppenhágában elfogadott legfontosabb akciójavaslatokat (döntőbírótság, parlamenti harc a katonai költségvetés ellen, titkos diplomácia ellen stb.), majd a stuttgarti híres felhívást, de a lenini—luxemburgi tétel említése nélkül (miszerint, ha

⁸⁵ P. I. Archivum. Buchinger-gyűjtemény.

⁸⁶ Népszava, 1910. szept. 23.

a háború mégis kitörne, a pártoknak a kialakuló helyzetet fel kell használniuk a forradalom diadalra juttatására).

Az előadó pár szóban összefoglalta a Vaillant—Keir Hardie javaslat lényegét, idézte az angol, orosz, spanyol munkások hősies antimilitarista megmozdulásainak példáját, majd bekövetkezett a száznyleven fokos eltérés a szeptemberi nagygyűlésen elmondottakhoz képest: „Az előbbi kongresszusok az eszközök alkalmazása tekintetében elvben sem akartak hozzájárulni az általános tömegsztrájk rendezéséhez, az idei kongresszus már egy lépéssel előrehaladt, mert Vaillant és Keir Hardie indítványát azzal utalták az irodához, hogy a legközelebbi nemzetközi kongresszuson erről a kérdéstről megfelelő javaslat kapcsán tegyen előterjesztést.”⁸⁷

Bokányi a nemzetközi kongresszusról nyújtott tájékoztatója végén még egyszer visszatért a militarizmus problémakörre, hangsúlyozva, hogy az Internacionálénak a „háború meggátlása érdekében elfoglalt álláspontja bizonyítja, hogy a békés kultúrának igaz barátja”.⁸⁸

Az ülésen elnöklő Garbai Sándor emelkedik ezután szólásra: „Tisztelt pártgyűlés! Azt hiszem, hogy azt a munkát, amit a nemzetközi kongresszus végzett, legméltóbban úgy értékeljük, hogy vita nélkül vegyük tudomásul a beszámolást.”⁸⁹

Buchinger beszámolója, mint láthattuk, nemcsak elhallgatta a vitákat, hanem megmászta a kongresszuson elfogadott határozatot is. Bokányi ízelítőt adott a vitából és Buchingerrel szemben szóvá tette, hogy az Internacionálé lépést tett az általános sztrájk felé. Hogy e lépés miben állt, azt nem fejtette ki, nem is tehetette anélkül, hogy a német—osztrák párt angol—francia, sőt Vandervele adta bírálatáról ne emlékezett volna meg. Az Internacionálén belül folyó éles nemzetközi vitában a magyar párt láthatóan nem akarta hallatni szavát, közvetve azonban, hallgatásával, a tájékoztatás megtagadásával érezni lehet, hogy még a kompromisszumot sem fogadta szívesen, a német—osztrák véleménnyel értett egyet, nemcsak a kongresszus előtt, hanem után is.

Mindehhez még hozzá kell számítanunk a magyar mozgalom elméleti elmaradását, provincializmusát is. És ez nemcsak a vezetőkre vonatkozik. Nem tekinthetjük véletlennek, hogy a nagygyűlésen az egyedüli ellenvéleményt Hirosik János Alpári Gyula kizáratása ügyében terjesztette be, és ez az egyetlen pont, amely vitát váltott ki. Ugyanerre mutatott a kérdés kongresszusi tárgyalásán a pártvezetőség javaslata (míserint a jelentést vita nélkül vegyék tudomásul), valamint az, hogy ezt az indítványt egyhangúlag elfogadták.

Végeredményben azt tapasztaljuk, hogy Magyarországon az Internacionálé béke—háború vitája elsikkadt, amiben a legnagyobb felelősség a szociáldemokrata párt vezetőit terheli. Még az elméleti folyóirat, a Szocializmus sem érdemesíti e kérdést behatóbb elemzésre, pedig ebben a méltató cikket a párt legfelkészültebb hivatalos teoretikusa, Kunfi Zsigmond helyezte el. Kunfi a kongresszust a munka hétköznapi, szürke tanácskozásainak állítja be: „Nagy és világrengető dolgok nem történtek Koppenhágában. A nemzet-

⁸⁷ A magyar szocialisztikus munkásmozgalmak az 1911-es évben. Bpest. 1912. 281. l. Vö. Népszava, 1911. ápr. 20.

⁸⁸ I. m. 282. l.

⁸⁹ I. m. 282—283. l.

közi munkásmozgalomnak egyetlen ágát sem terelte új utakra” — írta.⁹⁰ Illetőleg, ha mégis, akkor ez az új horizonttal kapcsolatos, amelyet a községi, szövetkezeti, szakszervezeti tevékenység tárt a munkásmozgalom elé, amely a legális győzelem lehetőségeit kínálta a munkásosztálynak. Kunfi pusztán a kongresszusnak ezt a távlatát és jelentőségét érdemesíti figyelemre (a kongresszus idevonatkozású munkája nem tartozik e cikk témakörébe), a közvetlen harc követelésének, a várható küzdelemre való nemzetközi felkészülésének ő sem tulajdonított jelentőséget.

Nem csodálhatjuk ezeketán, ha a szociáldemokrata párt dogmatizmusa, szellemi szegénysége nem hatott erjesztőleg a polgári radikálisokra, akik egyébként jól szerkesztett, mindenre felügyelő folyóiratukban meg sem emlékeztek a koppenhágai kongresszusról, akkor, amikor a polgári politikusok a stockholmi békekongresszusnak oldalakat szenteltek.⁹¹

Magyarországon tehát a kongresszus tapasztalatai nem hatottak serkentőleg. A nemzetközi méretekben folyó vitára nem figyeltek fel, a magyar munkásmozgalom álláspontját nem rögzítették. Anélkül, hogy a jelenség magyarázatára itt kitérnénk, a ténymegállapítással egyidejűleg leszögezhetjük, hogy a magyar pártvezetőség az élet által felvetett probléma elől való kitérésével a magyar szervezett munkásságot korszerű elmélet-politikai síkon nem készítette elő a várható eseményekre. A pártvezetőség a nemzetközi munkásmozgalom aktív antimilitarista harcát nem népszerűsítette, abból nem vonta le magára nézve a kötelező tanulságokat. 1914 nyara a magyar munkásság tömegeit így még nagyobb tájékozatlanságban kellett, hogy érje, mint a II. Internacionálé vezető pártjainak tagságát.

Я. ЙЕМНИЦ.

ВОПРОС О ВОЙНЕ И МИРЕ НА КОПЕНГАГЕНСКОМ СЪЕЗДЕ II ИНТЕРНАЦИОНАЛА

Резюме

Антимилитаристская борьба, стремление к устранению данных военных напряженностей всегда играли крупную роль в истории международного рабочего движения. Первые съезды II Интернационала опять занимаются этим вопросом, а потом в начале XX в., когда возможность войны стала еще более реальной, на Штутгартском съезде II Интернационала было принято памятное предложение Ленина и Розы Люксембург, определившее, какую политику должны вести отдельные рабочие партии до и после начала войны.

После Штутгартского съезда военная напряженность еще усиливалась в международных масштабах. Марокканский кризис обострил противоречия между Германией с одной стороны, а между Великой Британией и Францией с другой. Гонка вооружений становилась все более ощутительной и наложила все большие бремена на массы. Международное рабочее движение должно было поставить вопрос, какие новые, конкретные шаги следует сделать в целях устранения угрозы войны.

Это осознание, однако не становилось в достаточной мере общим. Руководящие в идейном отношении II Интернационалом германская и австрийская социал-демократические партии в 1910 г. также собрались только повторять выдвинутые на съезде 1907 г. положения. Это были реагирующие более оживленным образом на агрессивность германского империализма французские и английские социалисты, которые в первую очередь

⁹⁰ Szocializmus, 1909—10. 529. 1.

⁹¹ Huszadik Század, 1910. 201—203. 1.

искали возможность применения новых методов. Пока германские и австрийские социал-демократы намеревались почти исключительно воспользоваться парламентскими методами, это были английские и французские социал-демократы, которые подчеркивали, что в целях защиты мира партии должны мобилизовать улицу, они должны подготовиться к провозглашению и проведению всеобщей стачки. Германская и австрийская партии страшились этим, ссылаясь между прочим на то, что принятие требования всеобщей стачки представило бы угрозу легальности партий. Таким образом приверженность к легальности, отказ от революционного риска уже четыре года до критических дней лета 1914 г. предвещали фиаско, измену 4 августа.

Тревожные признаки появились и в других отношениях. Выступление международного рабочего движения в принципиальном отношении также было вообразимо только на основе международной солидарности, взаимного доверия. Именно в этом отношении показалось, что в отличие от предшествовавших лет отдельные социал-демократические партии уже не доверяют друг другу. Еще до начала съезда был поднят большой шум в связи с тем, что Р. Блечфорд и Г. М. Гайндман сомневались в том, что германские социал-демократы являются в состоянии предпринять хотя сколько-нибудь против германского империализма. Из этого они сделали вывод, что против сильной германской армии они должны поддерживать боеспособность английских вооруженных сил. Английские и французские делегаты на съезде требовали принять резолюцию о всеобщей стачке между прочим и потому, чтобы таким образом приобрести гарантии того, что германские социалисты на деле выступят против собственного правительства. Германские и австрийские социал-демократы, однако, уклонились от этого и своим поведением они углубили (в отдельных случаях очень скрытую или даже не признанную) недоверчивость французских и английских делегатов в их отношении. Во всяком случае возрастание недоверчивости доказывается откликами на дискуссию съезда в французской социалистической прессе.

Недоверчивость, однако, была налицо и на другой стороне, так как германские социал-демократы ссылались на то, что английские и французские делегаты-интернационалисты не являются представителями громадного большинства своего рабочего класса, таким образом их резолюции в основном представляют собой всего пустяковые мирные пожелания. С другой стороны они показали и на то обстоятельство, что организованность английских и французских рабочих, их готовность принести жертвы и так не являются удовлетворительными.

В ходе дискуссий съезда противостоящие взгляды схватились. Наконец был достигнут компромисс. Из исторической точки зрения поучительным является не этот результат, а разграничение взглядов, тот факт, что присущие Интернационалу слабости были выдвинуты на поверх. Во всей истории II Интернационала Копенгагенский съезд является тем, где более всего показались тенденции, приведшие четыре года спустя, в усилившейся мере, в еще более критические времена Интернационал до фиаско.

J. JEMNITZ

LA QUESTION DE LA GUERRE ET DE LA PAIX AU CONGRÈS DE LA IIe INTERNATIONALE À COPENHAGUE

Résumé

La lutte antimilitariste, les efforts déployés en vue d'éliminer la tension de guerre dans une période donnée avaient toujours un rôle important à jouer dans l'histoire des mouvements ouvriers internationaux. Les premiers congrès de la IIe Internationale insistèrent sur ce problème, puis, après le tournant du siècle, lorsque la possibilité d'une guerre devint encore plus réelle, au Congrès de la IIe Internationale tenu à Stuttgart on accepta cette mémorable proposition de Lénine et de R. Luxemburg qui définit la question de savoir quelle sera la politique des différents partis ouvriers avant et après la guerre.

Le Congrès de Stuttgart terminé, la tension de guerre continuait d'accroître à l'échelle internationale. La crise de Maroc exacerba les antagonismes entre l'Allemagne d'une part et la France et la Grande Bretagne de l'autre. La course aux armements devint de plus en plus sensible et imposa de lourdes charges aux masses. Les mouvements

ouvriers internationaux se posèrent la question de savoir quelles seront les mesures concrètes à prendre en vue d'écarter le danger de la guerre.

Le discernement du problème ne devint pourtant pas assez général. Les dirigeants idéologiques de la IIe Internationale, la social-démocratie allemande et autrichienne se proposèrent en 1910 de répéter uniquement les thèses prononcées lors du Congrès de 1907. C'étaient, en premier lieu, les socialistes français et anglais réagissant plus vivement à l'agressivité de l'impérialisme allemand qui cherchaient les possibilités d'appliquer de nouvelles méthodes. Pendant que les Allemands et les Autrichiens ne se proposaient que d'appliquer des moyens purement parlementaires, les Anglais et les Français, eux, accentuèrent qu'en vue de défendre la paix il faut mobiliser la rue, proclamer et organiser la grève générale, ce que refusèrent les partis allemand et autrichien faisant appel, entre autres, à ce que l'acceptation du principe de revendication de la grève générale menaçait la légalité de leur parti. La protection de la légalité et le refus du risque révolutionnaire projetèrent ainsi, déjà quatre ans avant les journées critiques de l'été 1914, l'ombre de la faillite, de la trahison survenues le 4 août.

Des signes alarmants se présentèrent, en effet, à propos d'autres incidences aussi. Les actions des mouvements ouvriers internationaux ne pouvaient être réalisées, en principe, que sur la base d'une solidarité internationale, d'une confiance mutuelle. Et c'est précisément là qu'il devint évident que vis-à-vis de la situation des années précédentes, les partis sociaux-démocrates n'avaient plus cette confiance l'un de l'autre. Dès avant le Congrès une tempête violente fut provoquée par l'attitude de R. Blatchford et H. M. Hyndman qui mirent en doute que les sociaux-démocrates allemands puissent lutter efficacement contre l'impérialisme allemand. Ils en conclurent qu'ils leur faut appuyer, contre la forte armée allemande, le potentiel de guerre de la force armée anglaise. Les délégués anglais et français exigèrent, entre autres, de prendre résolution pour la grève générale, afin de garantir que les socialistes allemands s'opposent réellement à leur propre gouvernement. Les Allemands et les Autrichiens éludèrent cependant la question et approfondirent par leur attitude la méfiance (profondément dissimulée ou pas même avouée suivant les cas) que les délégués français et anglais nourrissaient à leur égard. Les répercussions que les débats eurent dans la presse socialiste française attestent sans aucun doute l'accroissement de cette méfiance.

Cette méfiance ne manquait à l'autre côté non plus. Les Allemands firent appel à ce que les délégués internationalistes anglais et français ne représentaient point le gros de leur classe ouvrière, en conséquence leurs décisions n'étaient que des *pia desideria* n'ayant aucune valeur. Ils accentuèrent d'autre part que l'organisation et l'esprit de sacrifice des ouvriers français sont loin d'être satisfaisants.

Au cours des débats déroulés au Congrès les conceptions opposées se heurtèrent. En dernière analyse on finit cependant par conclure un compromis. Mais ce n'est pas ce résultat qui est historiquement instructif, mais la délimitation des conceptions qui mit au jour les faiblesses internes de l'Internationale. Dans toute l'histoire de la IIe Internationale c'était le Congrès de Copenhague où se révélèrent le plus nettement les tendances qui dans quatre ans, gagnat du terrain, ont, dans une période encore plus critique, poussé l'Internationale à la faillite.